

© EPOS YAYINLARI-74
inceleme

Yıldırım KOÇ
AVRUPA İŞÇİ SINIFLARI
kapitalizmin mezar kazıcılığından siyasetsizliğe

Yayıma Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoğlu

©Epos Yayınları, 2011
©Yıldırım Koç, 2011

Düzeltilen:
Bâki Alemdar

Kapak Tasarımı:
Epos

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
epos

Baskı ve Cilt:
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10
Birinci Baskı, Ankara 2011
ISBN: 978-975-6790-89-2
Sertifika no: 16468

Yıldırım Koç
AVRUPA İŞÇİ SINIFLARI
kapitalizmin mezar kazıcılığından
siyasetsizliğe

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe-Ankara
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21
eposkitap@eposyayinlari.com
www.eposyayinlari.com

Yıldırım Koç (1951—); 1973 yılında ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nü bitirdi. 1983 yılında AÜ-SBF'de sosyal politika dalında yüksek lisans derecesi aldı.

1974'te *Tüm İktisatçılar Birliği*'nin kurucuları ve yöneticileri arasında yer aldı; *TİB Bülteni*'nin yazışmaları müdürlüğünü yaptı. 1975–1980 döneminde *Maden-İş* (DİSK), *Yeraltı Maden-İş*, *Tek Eğitim Büro-İş* ve *Devrimci Metal-İş Sendikalarında* toplu sözleşme, eğitim, araştırma uzmanı olarak çalıştı.

1980–1983 yıllarında asistan olarak çalıştığı ODTÜ'den Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın emriyle çıkarıldı.

1993–2003 tarihleri arasında *TÜRK-İŞ Genel Başkan Danışmanı* olarak çalıştı ve bu dönemde TÜRK-İŞ'in *Uluslararası Çalışma Örgütü* (ILO), *Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (ICFTU) ve *Avrupa Sendikalar Konfederasyonu* (ETUC) ile ilişkilerinden de sorumlu oldu. TÜRK-İŞ'teki görevinden 30 Eylül 2003 tarihinde istifa etti.

1985–2008 yılları arasında Türkiye *Yol-İş Sendikası Eğitim Dairesi Başkanı* olarak çalıştı. 1998 yılından beri *ODTÜ İktisat Bölümü*'nde kısmî zamanlı öğretim görevlisi olarak ders veriyor. *Aydınlık Gazetesi* yazarı. *Teori Dergisi* Yazı Kurulu ve *Mülkiye Dergisi* Danışma Kurulu Üyesi.

Çalışma yaşamı konusunda yayımlanmış 35'ten fazla kitabı ve aynı alanda birçok makalesi bulunuyor.

Yazarın daha önce "*DİSK Tarihi: efsane mi gerçek mi? (1967–1980)* [Canan Koç ile birlikte]", "*KESK Tarihi-I (1985–1995): risk alanlar, yolu açanlar* [Canan Koç ile birlikte]", "*KESK Tarihi-II (1985–1995): yerleşenler* [Canan Koç ile birlikte]", "*Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi: Osmanlı'dan 2010'a*", "*Yanlış Doğru Cetveli*" başlıklı kitaplarını yayımladık.

epos

İçindekiler

Tablolar Listesi	7
SUNUŞ	9
GİRİŞ2	7
I. AVRUPA İŞÇİ SINIFLARININ BUGÜNKÜ DURUMU ve HAKLARI	47
A. AVRUPA HALKLARI İŞÇİ SINIFLARINDAN OLUŞMAKTADIR	47
B. AVRUPA İŞÇİ SINIFLARININ SİYASAL, DEMOKRATİK, SENDİKAL HAK ve ÖZGÜRLÜKLERİ	51
C. ÜCRETLER ve ÇALIŞMA KOŞULLARI	55
1. Ücretler	55
2. Asgarî Ücret	73
3. Çalışma Süresi	73
4. İş Güvencesi	75
5. Kıdem Tazminatı	83
6. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği	84
7. Söz Hakkı-Yönetime Katılma	85
Ç. SOSYAL DEVLET	86
1. Sosyal Güvenlik	86
2. Sağlık-Eğitim-Ulaştırma-Konut	95
D. AVRUPA'NIN EMPEYALİST ÜLKELERİNDEKİ <i>reel</i> İŞÇİ SINIFLARI HAYATINDAN MEMNUNDUR	97
1. Yaşam Memnuniyeti	97
2. Ortalama Ömür	99
3. Evsizler	101
E. SONUÇ	101
II. KAPİTALİST DÜZENDE BU HAKLAR NASIL ALINDI?	103
A. KAPİTALİZMİN CEHENNEMİNDE AVRUPA İŞÇİ SINIFLARI	104
B. AVRUPA İŞÇİ SINIFLARININ TEPKİSİ	111
1. İngiliz İşçi Sınıfının Tepkileri	114
2. Fransız İşçi Sınıfının Tepkileri	136
3. Alman İşçi Sınıfının Tepkileri	147
4. İtalyan İşçi Sınıfının Tepkileri	149
5. Cehennemden Kaçış Çabaları	151

C. SERMAYEDAR SINIFIN İŞÇİ SINIFINI SİSTEMLE UYUMLULAŞTIRMASI	151
III. I. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE EMPERYALİZM ve AVRUPA SOSYALİSTLERİ	185
IV. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDA AVRUPA İŞÇİ SINIFLARI	199
V. KAPİTALİZMİN ALTIN ÇAĞINDA AVRUPA İŞÇİ SINIFLARI (1945-1975)	234
A. İNGİLTERE	257
B. ALMANYA	267
C. FRANSA	274
Ç. DİĞER ÜLKELER	277
VI. AVRUPA İŞÇİ SINIFLARININ BUGÜNKÜ GÜCÜ ve ÇİZGİSİ	279
A. SENDİKALAŞMA	285
B. AVRUPA'NIN "BESLEME SENDİKALARI"	296
C. SİYASAL GÜÇ	311
Ç. EYLEMLER	316
D. AVRUPA'NIN EMPERYALİST ÜLKELERİNİN <i>REEL</i> İŞÇİ SINIFLARI ARTAN SORUNLARA NASIL ÇÖZÜM ARIYOR?	318
1. İngiltere'deki Gelişmeler	323
2. Almanya'daki Gelişmeler	334
SONUÇ	342
KAYNAKÇA	344

Tablolar Listesi

TABLO-1. 2008 Yılında Ücretli Sayıları ve İstihdam İçinde Oranları	48
TABLO-2. 2009 Yılında Ortalama Yıllık Ücretler	56
TABLO-3. İmalat Sanayiinde Çalışan İşçilerin Belirli Ürünleri Satın Alabilmek İçin Çalışmaları Gereken Süre (2007)	58
TABLO-4. Bir İngiliz Otomobil İşçisinin Belirli Malları Satınalma Gücündeki Gelişme	60
TABLO-5. Çeşitli Kentlerde İşçilerin Satınalma Güçleri (New York=100)	61
TABLO-6. 1990-2009 Döneminde Ortalama Ücretlerde Değişim	62
TABLO-7. Gerçek Ortalama Aylık Brüt Kazançlardaki Değişim	63
TABLO-8. İmalat Sanayiinde Gerçek Ortalama Yıllık Ücret Endeksi (2002=100)	65
TABLO-9.1. ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'nin 15 Ülkesinde Gerçek Ücretlerin Gelişimi Yıllar: 1991-2001	66
TABLO-9.2. ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'nin 15 Ülkesinde Gerçek Ücretlerin Gelişimi Yıllar: 2002-2011	66
TABLO-10. İngiltere'de Gerçek GSYİH ve Gerçek Ücretlerdeki Gelişme	71
10. (a) İngiltere'de Kişi Başına Gerçek Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla	71
10. (b) İngiltere'de Gerçek Ücretler	71
TABLO-11. Millî Gelirde Ücretlerin Payı	72
TABLO-12. Aylık Brüt Asgarî Ücret (Euro)	73
TABLO-13. Yıllık Çalışma Süresi (Saat)	74
TABLO-14. Sosyal Koruma Harcamalarının Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya Oranı	89
TABLO-15. Sigortalının Katkılarının Toplam Sosyal Koruma Gelirleri İçindeki Oranı	90
TABLO-16. Devletin Katkılarının Toplam Sosyal Koruma Gelirleri İçindeki Oranı	90
TABLO-17. Sosyal Koruma Sistemlerinin Finansmanı	91
TABLO-18. Avrupa Birliği Vatandaşları Hayatlarından Ne Kadar Memnun?	98
TABLO-19. Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşam Memnuniyeti	99
TABLO-20. Doğumda Yaşam Beklentisi	100
TABLO-21. İngiltere'de 1888-1920 Döneminde Grevler	136
TABLO-22. Fransa'da 1830-1864 Döneminde Grevler	145
TABLO-23.1. Fransa'da 1865-1919 Döneminde Grevler	146
TABLO-23.2. Fransa'da 1865-1919 Döneminde Grevler	147
TABLO-24.1. İtalya'da 1881-1923 Döneminde Grevler	149
TABLO-24.2. İtalya'da 1881-1923 Döneminde Grevler	150
TABLO-25. Çeşitli Ülkelerde Gerçek Ücretlerin Gelişimi (1890-1899 dönemi ortalaması=100)	168
TABLO-26. İtalya'da Gerçek Ücretlerin Gelişimi (1913=100)	169
TABLO-27. Almanya, İngiltere ve ABD'de Gerçek Ücretler (1913=100)	170
TABLO-28. 1918-1939 Döneminde Avrupa'nın Bazı Ülkelerinde Sendika Üyesi Sayıları (1000 kişi)	204
TABLO-29. Fransa'da 1920-1938 Dönemi Grevleri	207
TABLO-30. Gerçek Ücretler (1925-1929 ortalaması 100)	208
TABLO-31. Gerçek Ücretler (1913=100)	209

TABLO-32. 1945-1960 Döneminde Avrupa'nın Bazı Ülkelerinde Sendika Üyesi Sayıları (1000 kişi)	241
TABLO-33.1. Sendikalaşma Oranları (%) ve Sendikalı İşçi Sayıları (1000 kişi)	243
TABLO-33.2. Sendikalaşma Oranları (%) ve Sendikalı İşçi Sayıları (1000 kişi)	243
TABLO-34. İş Uyuşmazlıklarından Etkilenen İşçi (1000 kişi) ve Çalışılmayan Günler (1000 gün)	246
TABLO-34. İş Uyuşmazlıklarından Etkilenen İşçi (1000 kişi) ve Çalışılmayan Günler (1000 gün)	247
TABLO-35. Fransa'da 1946-1967 Dönemi Grevleri	249
TABLO-36. Gerçek Ücretler (1952-1959 ortalaması 100)	251
TABLO-37. İmalat Sanayinde Gerçek Ortalama Yıllık Ücret Endeksleri (2002=100)	253
TABLO-38. İngiltere'de Genel Seçimlerde Büyük Britanya Komünist Partisi'nin Oyuları	267
TABLO-39. Fransız Komünist Partisi'nin Genel Seçimlerde Oy Oranı ve Milletvekili Sayısı	77
TABLO-40. İtalyan Komünist Partisi'nin Genel Seçimlerde Oy Oranı ve Milletvekili Sayısı	278
TABLO-41.1. Sendikalaşma Oranları (%) ve Sendikalı İşçi Sayıları (1000 kişi)	288
TABLO-41.2. Sendikalaşma Oranları (%) ve Sendikalı İşçi Sayıları (1000 kişi)	289
TABLO-42.1. Sendikalaşma Oranları (%) ve Sendikalı İşçi Sayıları (1000 kişi)	290
TABLO-42.2. Sendikalaşma Oranları (%) ve Sendikalı İşçi Sayıları (1000 kişi)	291
TABLO-43.1. Sendikalaşma Oranları (%) ve Sendikalı İşçi Sayıları (1000 kişi)	292
TABLO-43.2. Sendikalaşma Oranları (%) ve Sendikalı İşçi Sayıları (1000 kişi)	293
TABLO-44. 1. Önemli Avrupa Ülkelerinde Sendikal Merkezlerin Üye Sayıları	294
TABLO-44.2. Önemli Avrupa Ülkelerinde Sendikal Merkezlerin Üye Sayıları	295
TABLO-44.3. Önemli Avrupa Ülkelerinde Sendikal Merkezlerin Üye Sayıları	296
TABLO-45. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun Avrupa Komisyonu'ndan Aldığı Para	298
TABLO-46. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun 2001 Yılında Avrupa Komisyonu'ndan Aldığı Para (Euro olarak)	299
TABLO-47. 1. Emperyalist Ülke Sendikalarının Kalkınma Yardımının Kaynakları	306
TABLO-47. 2. Emperyalist Ülke Sendikalarının Kalkınma Yardımının Kaynakları	307
TABLO-48. Komünistlerin Oy Oranları	312
TABLO-49. Grev veya Lokavttan Etkilenen İşçi Sayısı (1000 kişi)	319
TABLO-50. Grev veya Lokavtta Geçen İşgünü (1000 gün)	319
TABLO-51. 1000 İşçi Başına Grev veya Lokavttan Etkilenen İşçi Sayısı	320
TABLO-52. 1000 İşçi Başına Grev ve Lokavtta Geçen İşgünü Sayısı	321

SUNUŞ

Bakû Doğu Halkları Kurultayı, 1-7 Eylül 1920 tarihlerinde Bakû'de toplandı. Komintern, Avrupa işçilerinin büyük bölümünün kendi sermayedarlarıyla işbirliği içinde olduğunu görerek, sömürge ve yarı sömürge ülkelerin halklarına emperyalizme karşı başkaldırı çağrısı yapma kararındaydı. Bakû Kurultayı bu genel beklenti içinde toplandı. Kurultayın sonunda, “Avrupa, Amerika ve Japonya'nın İşçilerine Doğu Halkları Kongresi'nin Çağrısı” yayımlandı. Bakû Doğu Halkları Kurultayı, emperyalist ülkelerin işçilerine şöyle sesleniyordu:

“Bizim yaralarımızı görmediniz; bizim keder ve yakınma dolu şarkılarımızı duymadınız; bizim insan değil de sığır olduğumuzu söylediklerinde, kendi zalimlerinize inandınız. Sizler ki kapitalistlere köpeklik ediyordunuz; bizi kendi köpekleriniz olarak gördünüz. Çinli ve Japon köylüler, köylerinden sizin kapitalistleriniz tarafından çıkarıldığında ve bir ekmeğe parçasının peşinde sizin ülkenize geldiğinde, Amerika'da bu gelişti protesto ettiniz. Ortak kurtuluş davası için sizinle birlikte nasıl mücadele edeceklerini onlara öğretmek için onlara kardeşçe yaklaşmak yerine, bizim cehâletimiz nedeniyle bizi reddettiniz; bizi sizin hayatınızın dışına ittiniz; bizim, sizin sendikalarımıza katılmamıza izin vermediniz. Sosyalist partiler kurmuş olduğunuzu, bir uluslararası işçi örgütü oluşturmuş olduğunuzu duyduk; ancak bu partiler ve bu Enternasyonalin bizim için yalnızca söyleyecek sözcükleri vardı; İngiliz askerleri bize Hindistan'ın kentlerinde ateş ettiklerinde, Avrupa kapitalistlerinin birleşik güçleri bize Pekin'de ateş açtıklarında, Filipinler'de ekmeğe talebimize Amerikan kapitalistlerince kurşunla yanıt verdiklerinde, (bu partilerin ve bu Enternasyonalin) temsilcilerini bizim aramızda görmedik. Ve bizden bazıları, tüm dünyanın emekçilerinin birliği için kalpleri çarparak, sizin Enternasyonalinizin eşliğinde durup, pencerenin demirlerinden içeri baktıklarında, lafta bizi eşitlerinizmiş gibi kabul etseniz de, bizim gerçekte sizler için aşağı bir ırk olduğumuzu gördüler.”¹

¹ Kitapta dipnotlarda İngilizce metnin verildiği alıntıların çevirisi yazar tarafından yapılmıştır. “You have not seen our wounds, have you not heard our songs of sorrow and complaint, you believed your own oppressors when they said we were not people but cattle. You, who were dogs to the capitalists, saw us as your own dogs. You protested in America when Chinese and Japanese peasants, evicted by your capitalists from their villages, came to your country in search of a crust of bread. Instead of approaching them in a fraternal way in order to teach them how to fight along with you for the common cause of emancipation, you denounced us for our ignorance, you shut us out of your lives, you did not let us join

Bu çağrı, aşağılama ve hakaret, Avrupa, Amerika ve Japonya'nın işçi aristokratlarına, sendikacılarına veya sınıfın bir kesimine değil, bir bütün olarak işçi sınıflarınaydı. "İşçi sınıfı" salt "öncü unsurlar" veya "işçi aristokratları"ndan oluşmaz. "Sefilliği"nden veya "kapitalistlerin köpekliği"nden söz edilen, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin, ABD'nin ve Japonya'nın işçi sınıflarının bütünüdür.

2010 yılında Fransa, Yunanistan gibi ülkelerde sermayedar sınıfın saldırılarına karşı önemli kitle eylemleri gerçekleşti; ekonomik kriz derinleştikçe Yunanistan'da 2011 yılında da birbiri ardı sıra genel grevler yapıldı. Buna karşılık, krize karşın Almanya, İsveç, Hollanda, Lüksemburg, Finlandiya, Norveç, Danimarka gibi ülkelerin işçi sınıfları ise tam bir sessizlik içindeydi. İngiltere'de de bir kıpırdanma oldu.

---

your unions. We heard that you had founded Socialist parties, that you had formed an international workers' association, but these parties and this International had only words for us: we did not see its representatives come amongst us when the British shot us down in the streets of Indian cities, when the united forces of the European capitalists shot at us in Peking, when in the Philippines our demand for bread was answered by the American capitalists with lead. And those of us whose hearts were athirst for the unity of the working people of the whole world stood on the threshold of your International and looked through the grille, and saw that although in words you accepted us as equals, in fact we were for you people of inferior race." "Appeal of the Congress of the Peoples of the East to the Workers of Europe, America and Japan", *Congress of the Peoples of the East, Bakû, September 1920, Stenographic Report*, New Park Pub., 1977. Kongre tutanaklarının Türkçe basımı 1975 yılında yayımlandı: *Bakû 1920, Birinci Doğu Halkları Kurultayı*, Koral Yay., İstanbul, 1975, 293 s. Çeviri Ali Alev tarafından yapılmıştı. Çeviride 1921 yılında Petrograd'da yapılmış Fransızca baskı esas alınmıştı. Koral Yayınları, kitabın sonuna da Mete Tunçay'dan alınan bazı belgelerin eklendiğini belirtiyordu. Aynı kitap, Cumhuriyet Gazetesi'nin kitapçık ekleri olarak 2000 yılı Ağustos ayında 3 parça halinde yayımlandı (*Bakû 1920, Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Belgeleri I, II, III*). Türkçe kitapta, Bakû Doğu Halkları Kongresi'nin Avrupa, Amerika ve Japonya işçilerine yaptığı çağrı yer almıyordu. Ayrıca, Rusça baskının İngilizce çevirisinde yer alan "Doğu Halkları Kongresi Manifestosu"nun yaklaşık yarısı çıkarılmıştı. Kaynak Yayınları tarafından 1999 yılında yapılan yeni basımda da bu belge eksikti: *Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakû 1920 (Belgeler)*, İstanbul, 1999. Derviş Okan'ın çevirisiyle Sorun Yayınları tarafından 2006 yılında yayımlanan kitapta bu bildiri yer almaktadır: *Gündoğumunu Görmek, Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakû 1920*, Sorun Yay., İstanbul, 2006, s. 170. Yavuz Aslan tarafından hazırlanan *Birinci Doğu Halkları Kurultayı (1-7 Eylül 1920-Bakû)* (Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s. 156-157) kitabında ise bildiri vardır, ancak çeviri biraz farklıdır.

ABD ve Japonya işçi sınıfları da sessizliğini koruyordu.

Peki, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları devrimin haberi mi veriyor? Bazı ülkelerdeki işçilerin zaman zaman yaptıkları bu eylemler insanlığın kapitalizmden, sınıflı toplumların en acımasızından ve vahşisinden kurtuluşunun belirtileri mi? Avrupa işçi sınıfı kapitalizmin mezarını mı kazıyor ve kendi sorunlarını çözmeye çalışırken insanlığın sorunlarını da mı çözüyor, Marx'ın onda keşfettiği tarihsel misyonunu mu yerine getiriyor?

Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları ulusötesi sermayeye karşı enternasyonalist bir ruhla mücadeleyi yükseltiyor mu? Avrupa işçi sınıfı, kendi sorunlarını çözmeye çabasında enternasyonalist mi oluyor, emperyalizmin sömürüsü ve baskısı altındaki halkların özgürlük ve demokrasi mücadelesine katkıda mı bulunuyor? Doğu Halkları Kurultayı'nı haksız mı çıkarıyor?

Küresel saldırıya karşı küresel direniş mi yaşanıyor?

Yoksa ortada Avrupa işçi sınıflarının sefilliği mi söz konusu? Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları, kapitalizmle uzlaşmanın ötesinde, kapitalizmin ve emperyalizmin savunucuları haline mi geldi, sefilleşti mi, emperyalistlerin uşağı mı oldu? Avrupa Marksizmindeki revizyonizmin ve Avrupa sosyal demokrasinin temelinde, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının emperyalist sömürden çeşitli biçimlerde yararlanmasının yol açtığı "gerçekçilik" ve kısa vadeli sınıf çıkarları mı yatıyor? Kapitalizmin yarattığı cehennemde sefâleti yaşayanlar ve kapitalizmin mezar kazıcıları olmaları beklenenler, emperyalist sömürden pay aldıkça sefilleşti ve kapitalizmin paydalarına mı dönüştü?

Bu sorular, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin yanı sıra, ABD ve Japonya için de geçerlidir. Ancak gerek Türkiye'nin Avrupa ile yakın ilişkileri, gerek Avrupa'nın bazı ülkelerinde işçi eylemliliğinin bazı sol çevrelerde ciddi bir yanılsama yaratması nedeniyle, bu kitapta yalnızca Avrupa'daki gelişmeler ele alınmaktadır. Yoksa, Avrupa'nın, başta Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, İsveç ve Hollanda olmak üzere, emperyalist ülkelerin "reel-filî" işçi sınıflarının bugün kapitalizme ve emperyalizme destek veren "reel" tavrı, ABD ve Japonya işçi sınıfları için de geçerlidir.

Emperyalist ülkelerin "reel" işçi sınıflarının örgütlediği ve yönlendiği

dirdiği uluslararası sendikacılık hareketi de aynı anlayış ve davranış içindedir. Ancak bu kitapta, uluslararası sendikacılık hareketinin kapitalizmin ve emperyalizmin payandası olarak oynadığı rol ele alınmayacaktır.

Avrupa'nın bazı ülkelerindeki eylemler sürerken bu eylemler hakkında yazılanların çoğu tarihsel bakış açısından yoksun, derinliği olmayan yüzeysel değerlendirmelerdi. Birçok kişi ve örgüt, devrim umutlarına kapıldı, enternasyonalizmden söz etti. Hâlbuki bu eylemlerin çoğu, herhangi önemli bir kazanım elde edemeden ve hatta kayıpları ciddi biçimde önleyemeden sonuçlandı. Eylemler kapitalizme ve emperyalist sömürüye karşı değildi. Eylemlerin amacı, kapitalist sistem içinde kazanılmış hakların korunmasıyla sınırlıydı; yeni hak talebi bile söz konusu değildi.

Kaldıraç Dergisi'nde "2010 Aralık Değerlendirme: Kapitalizm Fazladan Ömür Sürüyor!" başlıklı yazıda şu değerlendirme yer alıyordu: "Yunanistan'daki eylemleri, grevleri anmalıyız. Öğrenci eylemlerini, işçilerin genel grev de dâhil grevlerini. Yunanistan'ı saymayın diyecekler çok olabilir, başkalarına bakalım. Fransa'yı kasıp kavuran eylemleri de mi saymalıyım? Fransa'da işçi ve emekçiler, sendikaların iradesini aşan eylemler örgütlemek aşamasındalar. Elbette henüz bilinç ve örgütlülük geridir, ama kapitalizmin son seçenek olduğu ya da işçi sınıfının artık öldüğü yollu propaganda bulutları dağılıyor. İngiltere, öğrenci eylemleri ile sarsılıyor, dahası da olacağı benzer. Öğrenciler, bize 'örnek' gösterilen eğitim sistemini protesto ediyor, paralı eğitimi lanetliyor. İtalya'da eylemler yükseliyor, Almanya'da eylemler yükseliyor. İrlanda, İMF'ye satılıyor ve halk sokaklarda, belki küresel kapitalizm diye bize anlatılan yalanın ne demek olduğunu dünyaya haykırıyorlar."²

İşçilerin Birliği'nin internet sitesinde yayımlanan "Avrupa Birliği İşçi Sınıfına Savaş İlan Etti" yazısında şunlar yazıyordu: "Büyük gösteriler ve grevler İtalya, İspanya, Portekiz ve bazı Doğu Avrupa ülkelerinde gerçekleşti ve hepsine öncülük eden Fransa işçi sınıfı ve gençliği oldu. Tabandan gelen etkileyici bir yükselişle bürokratik liderliklerce da-

² http://www.kaldiracdergi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=25:kapitalizm-fazladan-oemuer-suerueyor&catid=18:ariv-2010aralk-116say&Itemid=10.

yatılan engeller aşıldı. Rafinerilerdeki işçi işgâlini silâhlı müdahale sonucu kıran ve binlerce tutuklamayla baskı dalgası başlatan Sarkozy yönetimini köşeye sıkıştırdı. Tüm farklılıklarıyla birlikte, bu ve benzeri durumlarda, Avrupa işçi sınıfı ve gençliği savaştığı ruhuna bürünüyor. Bu ruhla işçi sınıfı hükümetlere ve AB'ye, işçi sınıfının ortak mücadelesini engellemek için gösterileri engellemeye çalışan ETUC bürokrasisine ve onun ulusal örgütlerine meydan okuyor."³

Devrimci Proletarya ise yaşanan eylemleri, 1848 yılında yayımlanan *Komünist Manifesto*'ya gönderme yapacak kadar önemsemekteydi. "Fransa Genel Grev ve Yürüyüşlerle Sarsıldı" başlıklı yazıda şu değerlendirme yer alıyordu: "Avrupa Birleşik Devletleri tekeli sermayenin daha üst düzeydeki birikiminin bir adımıydı. Gevşek konfederatif yapıda örgütlenen bu yapı, ekonomik, idarî, siyasal, kültürel, askerî yapısını oluşturarak sancılı bir gelişimle ilerliyor; önceki ulusal devlet yapılanmasıyla çelişkili biçimde kendi oligarşik aygıtını oluşturuyor, Avrupa işçi sınıfının karşısına dikiliyor. Komünizm hayaleti de onun karşısına dikilecektir. Komünist hareketin yeniden doğuşuyla ve işçi hareketinin ayak sesleriyle komünizm hayaleti Avrupa'nın her ülkesinde ve Avrupa düzeyinde dolaşacak, kapitalist Avrupa Birleşik Devletleri'nin korkusu olacaktır."⁴

Türkiye Birleşik İşçi Partisi'nin yayın organı *İşçi Kardeşliği* gazetesinin Ağustos 2010 sayısında iki sayfalık haberin manşeti, "Avrupa İşçi Sınıfı Avrupa Birliği'ne Karşı Ayakta; Yunanistan, Fransa, İngiltere, İspanya, Hollanda, Belçika, Romanya: Avrupa İşçi Sınıfı Avrupa Birliği'ne Karşı Savaşıyor," idi.⁵

Tez-Koop-İş Sendikası Genel Eğitim Danışmanı Volkan Yaraşır, Tez-Koop-İş'in dergisinde yayımlanan "Fransa'da Genel Grev Senkronizasyonu" yazısında şunları yazıyordu: "Fransız işçi sınıfı muazzam bir kitle mobilizasyonu gerçekleştirdi. . . Fransa işçi sınıfı, öğrenci gençliğin aktif katılımıyla saldırılara kitlesel barikat oluşturarak, büyük bir direnç gösteriyor. Genel grev silâhıyla, finans kapitale açık ve net yanıt

³ http://www.iscilerinbirligi.org/index/index.php?option=com_content&view=article&id=140:avrupa-birlii-ci-snfna-sava-lan-etti&catid=36:correo-internacional&Itemid=37.

⁴ <http://devrimci proletarya.net/?p=11305>.

⁵ *İşçi Kardeşliği Gazetesi*, Sayı 49, Ağustos 2010, s. 4-5.

üretiyor. . . Yunanistan işçi sınıfının Şubat 2010 sonrasında gerçekleştirdiği bir dizi genel grev, Fransa işçi sınıfının birbuçuk-iki ay gibi kısa zamanda gerçekleştirdiği güçlü ve dalgalı grevler, İtalya’da yapılan genel grev ve kıtayı saran (ETUC’un gerçekleştirdiği 29 Eylül gibi) büyük kitle eylemleri ve gösterileri Avrupa işçi hareketinin yeni bir momente, yeni bir döneme girişini göstermektedir... Burjuva kozmopolitizm, paradoksi bir şekilde enternasyonalizmin zeminlerini iyice derinleştirdi... Kıtayı harekete geçirecek zemberek doluyor.”⁶

Sosyalist Demokrasi Dergisi eylemleri şöyle özetliyordu: “Yasaya karşı Fransa’da geniş gösteriler ve grevler örgütlendi. Eylül ayından Ekim ayı sonuna kadar düzenlemeye karşı 7 kez ‘genel grev günü’ ilân edildi ve milyonlarca kişi sokaklara çıktı. Özellikle düzenlemenin Senato’da oylanmasından hemen önce 19 Ekim günü gerçekleştirilen eylemlere 3,5 milyon kişi katıldı.”⁷ Ancak tüm bu eylemler başarısızlıkla sonuçlandı, tasarı kabul edildi.

Bu örneklerle başkalarını da eklemek mümkündür. Birçok dergi ve/veya örgüt, sendikalaşma oranının yalnızca yüzde 7-8 civarında olduğu, işçilerin çoğunluğunun emperyalist sömürüyü destekleyen sol partilere bile değil, doğrudan muhafazakâr partilere oy verdiği Fransa’daki eylemleri göklere çıkardı.

Yakın geçmişte de böyle olmuştu.

Yine bazı kişi ve örgütler, kapitalizme ve emperyalizme karşı çıkmadan, kapitalist toplumda haklarını veya payını koruma mücadelesiyle sınırlı bu eylem dalgasından hareketle büyük beklentiler içine girmiş, eylemlerin başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında geçmiş değerlendirmelerine ilişkin bir özeleştiriden veya düzeltme girişiminden kaçınmıştı.

Sel gider kum kalır. 2010 ve 2011 yıllarında Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin bazılarında ara sıra yükselen işçi eylemliliklerinden sonra kalan kum çok azdır. Eylemler, öğrencilerin ve toplumda aşağılanan yabancı işçi ve işsizlerin de katkısıyla, saman alevi gibi yükselmiş ve sonra köz bırakmadan sönüp gitmiştir.

⁶ Yaraşır, V., “Fransa’da Genel Grev Senkronizasyonu,” *Tez-Koop-İş Dergisi*, Sayı 65, Aralık 2010, s. 23-25.

⁷ *Sosyalist Demokrasi*, 20 Kasım 2010, s. 22.

⁷ *Sosyalist Demokrasi*, 20 Kasım 2010, s. 22.

Günümüzde Avrupa işçi sınıflarının devrimciliğinin ölçütü hak kayıplarını önlemek için ara sıra yapılan eylemler değildir; burjuva demokrasinin en geniş biçimde uygulandığı ve komünist partilerinin devrimci amaçlarını kitlelere özgürce iletebildikleri koşullarda Avrupa işçi sınıflarının hangi siyasal partileri iktidara getirdiğidir.

Tam bir “eylem fetişizmi” halinde her türlü işçi eylemini göklere çıkaranlara belki en iyi yanıtı 17 Haziran 1879 tarihinde Eduard Bernstein’a yazdığı mektupta Engels vermektedir:

“Geçmişteki birkaç yıldır (ve günümüzde) İngiliz işçi sınıfı hareketi bir propaganda ve örgütlenme yolu veya aracı olarak değil de, nihai amaç olarak daha yüksek ücretler ve daha kısa süreler için umutsuz bir biçimde dar bir grevler halkacığını tanımlamaktadır. Sendikalar ilke olarak ve kuruculuk belgelerinde tüm siyasal eylemi bile yasaklamakta ve böylece işçi sınıfının herhangi genel faaliyetine sınıf olarak katılımı da engellemektedir. İşçiler siyasal olarak Muhafazakârlar ve Liberal Radikaller olarak, Disraeli (Beaconsfield) bakanlığı destekçileri ve Gladstone bakanlığı destekçileri olarak bölünmüşlerdir. İnsan burada (tam anlamıyla) bir işçi hareketinden yalnızca grevler olduğunda söz edebilmektedir ve bu grevler kazanılsa ya da kaybedilse, hareketi bir adım bile ileriye götürmemektedir. Bu tür grevleri (ki bunlar iş hayatında son birkaç yılda fabrikalarının ve imalâthanelerinin kapatılması için kapitalistler tarafından bir bahane olarak kullanılmak amacıyla kasıtlı olarak gündeme getirilmiştir ve bu grevlerde işçi sınıfı hareketi en küçük bir ilerleme bile sağlamamaktadır), örneğin Londra’daki *Freiheit* tarafından yapıldığı gibi, dünyaca önemli mücadeleler olarak şişirmek, yalnızca zarar vermektedir. Günümüzde kıtadaki [kıta Avrupasındaki, -Y. K.] anlamıyla burada gerçek bir işçi hareketinin bulunmadığı gerçeğini gizlemek için hiçbir çaba gösterilmemelidir, ve bu nedenle inanıyorum ki, buradaki sendikaların yaptıkları konusunda herhangi bir rapor almazsan şimdilik fazla bir şey kaybetmiş olmayacaksın.”⁸

⁸ “For a number of years past (and at the present time) the English working-class movement has been hopelessly describing a narrow circle of strikes for higher wages and shorter hours, not, however, as an expedient or means of propaganda and organisation but as the ultimate aim. The Trade Unions even bar all political action on principle and in their charters, and thereby also ban participation in any general activity of the working-class as a class. The workers are divided politically into Conservatives and Liberal Radicals, into supporters of the Disraeli (Beaconsfield) ministry and supporters of the Gladstone ministry. One can speak here of a labour movement (proper) only in so far as strikes take place here which, whether they are won or not, do not get the movement one step further. To inflate such strikes -which often enough have been brought about purposely during the last few years of bad business by the capitalists to have a pretext for closing down their factories and mills, strikes in which the working-class movement does not

Her işçi eylemini otomatik olarak kutsayanların Engels'in yukarıdaki uyarılarının yanı sıra, 1972 Ekim'inde Şili'de Allende'ye karşı CIA destekli kamyon şoförleri grevini ve 1977 yılında Maden-İş-MESS grevleri sırasında Aziz Nesin'in "Büyük Grev" öyküsünü ve ilgili tartışmaları dikkate almaları gerekir.

Avrupa'da 1848 devrimleri ve 1871 Paris Komünü, işçi sınıfının aristokrasi kalıntılarına ve burjuvaziye karşı ayaklanmalarıydı; bu eylemler, mevcut kapitalist düzene karşıydı, bu karşıtlığı silâhli ayaklanma yoluyla gösteriyordu ve burjuva devletin yerine alternatif bir devlet modelinin ipuçlarını veriyordu. Hâlbuki Avrupa işçi sınıflarının emperyalist dönemde ara sıra yaygınlaşan eylemleri (I. Dünya Savaşı sonrasındaki 4-5 yıllık dönemde bazı ülkeler dışında) kapitalizme ve emperyalizme karşı değildi; genel grevler ve fabrika işgâllerinin ötesine geçemedi. Bu eylemleri, 1848 ve 1871'in devrimci geleneğinin devamı olarak görmek son derece büyük bir yanıltır. Ayrıca, örneğin Fransa'da 1936 ve 1968 eylemleri yeni hak elde edilmesini amaçlamış ve sağlamışken, kapitalizmin Altın Çağı'nın sona ermesinden, yaklaşık 1975 yılından sonraki büyük eylemlerin temel amacı, mevcut hakların kaybını önlemektir.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları kapitalizmin gelişme evrelerinde ve emperyalizm öncesi dönemde bir cehennemde yaşadılar. Ancak ağırlıklı olarak emperyalist sömürüye ve belirli ölçüde de emek üretkenliğinde yaşanan gelişmeye bağlı olarak, bugün artık bir cehennemde yaşamıyorlar.

Emperyalist ülke işçi sınıflarının bir cennette yaşadıkları da söylenebilir. Kapitalist sömürü ve tahakküm, emperyalist sömürüye ve gelişkin teknolojiye karşı, emperyalist ülkelerde bile işçi sınıfları için bir cennetin yaratılmasını önlemektedir. Ancak emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının bir bütün olarak (yalnızca bir işçi aristokrasisinin değil) iş-

make the slightest headway- into struggles of world importance, as is done, for instance, in the London *Freiheit*, can, in my opinion, only do harm. No attempt should be made to conceal the fact that at present no real labour movement in the continental sense exists here, and I therefore believe you will not lose much if for the time being you do not receive any reports on the doings of the Trade Unions here." http://www.marxists.org/archive/marx/works/1879/letters/79_06_17.htm.

yerlerinden iyi ücret aldıkları, devletin eğitim, sağlık, konut, ulaştırma gibi alanlardaki katkılarından yararlandıkları, birçok ülkedeki işçilerden daha kısa sürelerle çalıştıkları, iş güvencesine sahip oldukları, gelişkin iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinden yararlandıkları, işyerlerinde belirli ölçüde söz haklarının olduğu, gelişkin bir sosyal güvenlik sisteminden faydalandıkları ve bir bütün olarak sosyal devletin güvencesi altında buldukları, geleceğe güvenle ve umutla baktıkları konusunda bir kuşku yoktur. Kitabın ilk bölümünde bu konulardaki durum özetlenmektedir. Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının bugün tuzları kurudur. Emperyalist sömürü devam ettiği sürece de, tuzları kuru olarak kalacaktır.

Ayrıca, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının giderek daha da küçülen bir bölümü üretken faaliyet içindedir; değer yaratmaktadır. Bu ülkelerin işçi sınıflarının giderek artan bölümü üretken olmayan faaliyetlerde istihdam edilmektedir; değer yaratmamaktadır. Avrupa ülkelerinde değer yaratan sektörlerde çalışanların giderek artan bir bölümü ise göçmenler veya onların çocuklarıdır. Yaşlanan Avrupa, nüfusunu ve işgücünü koruyabilmek için az gelişmiş ülkelere göç eden işgücüne muhtaçtır.

Bu konular, entelektüel bir tartışma değildir; bu konulara ilişkin yapılan değerlendirmeler, Türkiye işçi sınıfının günlük mücadelesi ve emeğin kurtuluşu mücadelesi açısından son derece önemlidir.

Avrupa işçi sınıflarının sömürgeciliğin (ve yeni-sömürgeciliğin) sağladığı olanaklar sayesinde kapitalizmle uzlaşması ve hatta emperyalizmin kullandığı bir unsur haline gelmesi, sendikaları da etkiledi. Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde komünistlerin etkili olduğu sendikalar dışındaki sendikalar, "sendika emperyalizmi" olarak nitelendirilen bir politikanın aleti oldu.

Ronaldo Munck, 1988 yılında yayımlanan kitabında⁹ yer alan "sendika emperyalizmi" altbaşlıklı bir bölümde ABD sendikalarını eleştirmişti. Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin birçok sendikal merkezi de aynı anlayış ve uygulama içindedir.

Bu gerçeklere gözlerini kapayan bazı kişiler, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının bir bölümünün zaman zaman gündeme gelen

⁹ Munck, R., *The New International Labour Studies, An Introduction*, Zed Books Ltd., Londra, 1988, s. 193-195.

eylemlerini kapitalizme karşı bir mücadele gibi değerlendirmektedir. Hâlbuki bu ülkelerde yalnızca komünistler kapitalizme ve emperyalizme karşıdır. Avrupa'nın sosyalist, sosyal-demokrat veya işçi partileri veya yeşiller, kapitalizmin ve emperyalizmin savunucusu ve destekçisidir. Bu ülkelerin sendikalarda örgütlü işçileri de, kapitalizme (üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete) karşı çıkmamanın ötesinde, kapitalizmi savunmakta ve burjuvazilerinin ve devletlerinin emperyalist politikalarını desteklemekte, onların uşaklığını yapmaktadır. Komünist partilerinin veya diğer kapitalizm karşıtı siyasal partilerin, burjuva demokrasinin en geniş biçimde uygulandığı bu ülkelerde gücü, etkisi, üye sayısı, seçimlerdeki başarısı da bu durumu yansıtmaktadır.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının konumları ve bazılarında dönem dönem gündeme gelen işçi eylemlerini değerlendirilken bir grup soruya yanıt verilmelidir.

- Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde işgücünün yaklaşık yüzde 90'ını oluşturan işçi sınıflarının kısa vadeli somut çıkarı, emperyalist sömürünün sona ermesinden mi yanadır; sürmesinden mi? Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları emperyalizmden nasıl yararlanmaktadır?
- Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin seçmenlerinin yaklaşık yüzde 90'ını oluşturan işçi sınıfları, aldatıldıkları, geri zekâlı veya salak oldukları için mi emperyalist politikalar benimseyen ve uygulayan hükümetleri işbaşına getirmektedir? Yoksa bu ülkelerde burjuva demokrasisi yok mudur? Yoksa tercih, son derece bilinçli bir biçimde mi yapılmaktadır? Bu ülkelerde işçi sınıfını, iktidara gelen siyasal partiler ve işçilerin üyesi bulunduğu sendikalar değil de, başka bir güç mü temsil etmektedir?
- Emperyalist dönemde sermayedarın kârının kaynağı salt artık-değer midir? Başka kaynaklar da varsa, bunun sınıfların mevzilenmesi üzerindeki etkisi nedir?
- Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde işçi sınıfları açısından, iş olanaklarının, işçi haklarının (iş güvencesi, yüksek ücretler, işçi sağlığı ve iş güvenliği, v.b.), sendikal hak ve özgürlüklerin, sosyal güvenlik haklarının ve hatta seçmenlik dâhil burjuva demokratik hakların bazılarının elde edilmesinde, emperyalist sömürünün payı nedir? Bu haklar, “karşılığında büyük bedeller ödenerek büyük mücadelelerle,

- gerektiğinde kan dökülerek ve şehitler verilerek mi” alınmıştır; yoksa emperyalist sömürün etkisi belirleyici düzeyde midir?
- Avrupa'nın emperyalist ülkelerindeki “sosyal refah devleti”nin finansmanında az gelişmiş ülke halklarının sömürülmesinin katkısı nedir ve emperyalist sömürünün getirisi işçi sınıfına nasıl aktarılmaktadır? Bu durumun emperyalist ülke işçi sınıflarının anti-emperyalist mücadele konusundaki tavrı üzerinde ne tür bir etkisi vardır?
- Emperyalist ülkelerin sendikaları ve siyasal örgütleri (sosyal demokrat, sosyalist partiler ve işçi partileri) temsilcisi oldukları işçi sınıflarına ihanet ederek mi devletlerinin ve hükümetlerinin emperyalist politikalarını benimsemekte ve desteklemektedir; yoksa, sendikaların politikaları işçi sınıflarının tavrının ifadesi ve yansıması mıdır?
- Kapitalistlerine “sosyal ortağım” diyen işçi sendikaları hatâ mı yapmaktadır; yoksa bir gerçeği açıkça ve pervasızca ifade mi etmektedir?
- Sermayenin ulusötesi niteliğinin güçlenmesi emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını daha enternasyonalist mi yapmaktadır; yoksa bu kesimler, emperyalist devletlerle daha mı yakınlaşmaktadır?
- Emperyalist sömürü sürdüğü, kapitalizme ve emperyalizme yalnızca komünistlerin karşı çıktığı ve işçi sınıfının komünistleri desteklemediği koşullarda, “emeğin Avrupa'sı” ile “sermayenin Avrupa'sı” arasında önemli bir fark var mıdır?
- Emeğin temsilcisi olduğunu ileri süren ve gerçekten Avrupa'da emeğin temsilcisi olan Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi, sosyal demokrat ve sosyalist partileri, geçmişte sömürgecilğe karşı çıkmış mıdır; günümüzde emperyalist sömürüye karşı çıkmakta mıdır?
- Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sömürgelerinin siyasal bağımsızlıklarını kazanmasında Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının ve sendikalarının herhangi bir katkısı olmuş mudur?
- Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sendikal merkezleri niçin İMF'ye, Dünya Bankası'na karşı çıkmamaktadır; emperyalizmin günümüzdeki en önemli saldırı araçları olan bu kuruluşların politikalarının değiştirilmesi için kendi hükümetlerine baskı yapmamaktadır?
- Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sendikal merkezlerinin çoğu niçin kendi devletlerinden para almaktadır?¹⁰

¹⁰ Bu soruyu ABD, Avrupa ve Japon sendikacılarına sorduğumda aldığım yanıt hep,

- Emperyalist devletlerin çeşitli ülkelere yaptıkları saldırılara ve burarlarda uyguladıkları vahşete açıkça ve etkili bir biçimde karşı çıkan kaç sendika olmuştur? Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları bu saldırı kararlarını veren siyasal partileri seçimlerde cezalandırmış mıdır, yoksa ödüllendirmiş midir?
- Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sendikalarının az gelişmiş ülkelerdeki sendikacılık hareketinin gelişimine önemli katkılarda buldukları iddiası doğru mudur? “Uluslararası sendikal dayanışma” adı verilen uygulamalar somutta nedir?
- Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının kısa ve orta vadeli çıkarı İMF-Dünya Bankası politikalarının devamındaysa; Türkiye gibi ülkelerin işçi sınıflarının kısa ve uzun vadeli çıkarı İMF-Dünya Bankası politikalarına cepheden karşı çıkmayı gerektiriyorsa; nasıl bir ittifak ve “küresel direniş” oluşturulacaktır? “Küresel direniş”in temel hedefi ne olacaktır?
- Az gelişmiş ülkelerin bağımsızlığını ve ulusal egemenliğini gündeme getirmeyen emperyalist ülke sendikalarının demokrasiden söz etmeleri saflık mıdır, başkalarını saf zannetmekten midir? Anti-demokratik uygulamalar ve baskılar nedeniyle az gelişmiş ülke hükümetlerini cesur bir biçimde eleştiren bazı sendikal örgütler, bu anti-demokratik uygulamaları ve baskıları isteyen ulusötesi şirketlere, emperyalist devletlerin politikalarına ve İMF-Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'ne niçin cepheden karşı çıkmamaktadır?¹¹
- Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, çıkarları gereği ne zaman enternasyonalist olacaktır?
- Sendikacılık hareketimiz ABD, Avrupa ve Japonya sendikalarından ne öğrenecektir? Bu ülkelerin sendikalarının karşı karşıya olduğu sorunlar ve talepleri ile, emperyalizmin sömürüsü ve baskısı altında-

“bizim işçimizin ödediği vergiden pay alıyoruz”, oldu. Hiçbiri, “devletimizle aynı amaçlar için uğraştığımızdan bize para veriyorlar” deme dürüstlüğü göstermedi.

¹¹ Amerika Birleşik Devletleri'nin temel sendikal haklar konusunda İMF ve Dünya Bankası'na yönelttiği eleştiriler, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun (ETUC) bu konudaki değerlendirmelerinden çok daha serttir. Bu konuda bkz. US Department of the Treasury, Office of the Under Secretary for International Affairs, 2002 Report to Congress on Labor Issues and the International Financial Institutions, 2003.

- ki ülkelerin sendikalarının karşı karşıya bulunduğu sorunlar ve talepleri aynı mıdır ki, politikaları benzer olsun?
- Uluslararası sendikal örgütler, işçi sınıfı enternasyonalizminin savunucusu ve uygulayıcısı mıdır; yoksa çok üye adına ödenti verebilen ve devletlerinden aldıkları paralar aracılığıyla az gelişmiş ülke sendikalarını etkileyen önemli sendikaların ve onların destekledikleri kapitalizmin ve emperyalizmin uluslararası düzeydeki çıkarlarının savunucusu mu? Uluslararası sendikal örgütlerde az gelişmiş ülke sendikalarının ağırlığını artırmak mümkün müdür?

Özetle; Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları günümüzde “devrim” yolunda mı ilerliyor, yoksa kapitalist düzen içinde ve emperyalist sömürüyü destekleyerek yalnızca haklarını korumaya mı çalışıyor? Ortada “işçi sınıfı enternasyonalizmi ve küresel direniş” mi var, yoksa “sendika emperyalizmi” mi? Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sendikacılık hareketlerinin büyük bir bölümü az gelişmiş ülkelerdeki çalışmalarında enternasyonalist bir ruhla mı hareket ediyor, yoksa bir dönem Afrika'daki ve 19. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'daki misyonerlerin ruhuyla mı? Bu konularda takınılan tavırlar ve izlenen politikalar, bazı “kötü” insanların aldatmalarının mı ürünüdür; yoksa emperyalist sömürden işçi sınıfının çok büyük kesimlerine sağlanan olanaklar nedeniyle, işçi sınıfının doğru olarak algılanmış kısa ve orta vadeli nesnel çıkarlarının mı doğal sonucudur?

Bu kitap, bunlara ve benzeri sorulara yanıt verme çabasıdır. Bu çaba gereği, Avrupa'nın önde gelen emperyalist ülkelerinin işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihlerine de, sosyalist/sosyal-demokrat/işçi partileri ile komünist partilerin politikalarına ve etkinliklerine de bakılacaktır. Ancak bu bakış, kapitalizmin mezar kazıcılarının kapitalizmin payandalarına dönüşümü sorunuyla sınırlıdır; yapılmaya çalışılan, Avrupa işçi sınıfı ve sol hareket tarihi yazmak değildir.

Avrupa işçi sınıflarının tavrını kavramada, Avrupa tarihinden iki örnek, bugünkü duruma ışık tutacaktır.

Eski Yunan'da özellikle Perikles (MÖ 495-429) döneminde Atina demokrasisi zirveye ulaşmıştı. Perikles tarafından gerçekleştirilen önemli demokratik reformlar sayesinde Atina vatandaşlarının seçme ve seçilme hakları geliştirildi ve devlet hizmetine girenlere ücret ödenmeye başlanmasıyla, yoksul yurttaşların da bu görevleri üstlenebilmesi

sağlandı. Şehir devletinin tüm yaşamı Halk Meclisi tarafından yönetiliyordu. Meclis her on günde bir toplanıyordu. Her Atina vatandaşının bu Meclis'te konuşma ve yasa teklifi dâhil tüm önerilerini sunma hakkı bulunuyordu. Ancak bu doğrudan demokrasi yalnızca erkek Atina vatandaşları için geçerliydi. Atina devletinin kadın vatandaşları bu haktan yararlanamıyordu. Atina'da ikâmet eden yabancılara "metik" adı veriliyordu ve bu kişiler, Atina'da yaşamalarına, Atinalıların ödediği vergileri ödemelerine, özel ek vergiler vermelerine ve askerlik yapmalarına karşın, her türlü siyasal haktan yoksundu, ihtiyaç durumunda devletin vatandaşlara dağıttığı tayından pay alamıyordu, özel bir izin çıkarılmadığı takdirde tarla veya ev sahibi olamıyordu. Kuşaklar boyu Atina'da yaşasalar bile, çok istisnai durumlar dışında, vatandaşlığa kabul edilmiyordu. Ayrıca köleler vardı. Köleler, en yoksul Atina vatandaşının bile aşağılayarak baktığı, alınıp satılan, her türlü işte kullanılan, gümüş madenlerinde ve atölyelerde çalıştırılan kişilerdi. Hiçbir siyasal ve medenî hakka sahip olmayan köleler, toplumsal hiyerarşinin en altında yer alıyordu. Övülen Atina demokrasisi, köleler, metikler ve kadınlar üzerine inşa edilmiş bir azınlık diktatörlüğüydü.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları emperyalist dönemde böyle bir demokrasi mi istemektedir? Atina'nın köleleri, metikleri ve kadınlarının yerini dünyanın diğer bölgelerinin halkları mı almaktadır?

Thomas More, insanlığın düşün yaşamında özel yeri olan bir kişidir. 1478 yılında Londra'da doğan Thomas More, olağanüstü entelektüel ve siyasal yeteneklerine karşın sade ve dengeli bir yaşam sürdü. Son derece dürüsttü, inançlarına bağlıydı. 1523 yılında İngiliz Avam Kamarasında meclis başkanlığı görevine atandı. 1529 yılında başbakanlığa eşit bir göreve getirildi, Lordlar Kamarasının toplantılarına başkanlık yaptı. Kral Sekizinci Henri, Katolik Kilisesinden ayrılıp İngiliz Kilisesini kurunca, Thomas More mezhep değiştirmeyi reddetti. On beş ay hapislikten sonra, 6 Temmuz 1535'te başı kesilerek idam edildi. Thomas More'u ölümsüz kılansa, *Utopia* ("hiçbir yerde") kitabıdır. 1516 yılında yayımlanan *Utopia*'da anlatılan yer, insanlığın aradığı huzur, mutluluk, eşitlik, özgürlük, refah ülkesidir.

Ancak Utopia aynı zamanda köleler ve kullanılan yabancılar ülkesidir.

Utopia'da pis ve tehlikeli işler *Utopialılar* tarafından değil, köleler ve yabancılar tarafından gerçekleştirilir.

Kitabın Sabahattin Eyuboğlu, Mina Urgan ve Vedat Günyol tarafından yapılan çevirisinden bazı bölümler aşağıda sunulmaktadır:

"İşçiye ihtiyacı olan her yurttaş bir gün için, ücret karşılığı, birkaç mahkûm tutar. Onlara serbest işçilerden daha az para verir. Tembellerini dövmek hakkı da vardır mahkûm kiralayanların, böylece mahkûmlar hiç işsiz kalmaz, yiyeceklerini, giyeceklerini kendi emekleriyle kazanır, her gün Hazineye de bir gelir sağlarlar.

"Bütün mahkûmlar giydikleri birörnek elbisenin rengiyle hemen tanınırlar. Saçları toptan değil kulaklarının biraz üstüne kadar tıraş edilir. Kulaklarından biri de ucundan kesilir. Dostları onlara yiyecek, içecek ve mahkûm yiyeceği giyeceği getirebilir. Ama para getiren de para alan da ölüm cezası giyer. Özgür bir yurttaş hiç bir nedenle köle sayılan mahkûmdan para alamaz. Hiç bir mahkûm silâh taşıyamaz. Bu iki suçun da cezası ölümdür.

"Her il kendi mahkûmlarına belli bir damga vurur. Bu damgayı silmek, ilin sınırlarını aşmak ve başka ilin köleleriyle konuşmak da ölümlü cezalandırılır. Kaçmayı tasarlamak kaçmak kadar tehlikelidir. Böylesi bir tasarıya katılan köle hayatını, hür insan özgürlüğünü kaybeder. Yasa, bu tasarımı haber vereni ödüllendirir: Özgürse para, köle ise özgürlük verir ona."¹²

"Bu pazarlara bitişik, bir de yiyecek pazarları vardır. Orada her çeşit sebze, meyve, ekmeğe, balık ve her türlü et bulunur. Çarşıya getirilmeden önce, şehrin dışındaki akarsularda, bunların bütün kiri pisliliği iyice yıkanıp temizlenir. Sonra Utopialıların köleleri bunları keserek, bir kere daha yıkayıp temizlerler. Utopialılar, özgür yurttaşlarına hayvan kestirmezler. Çünkü hayvan öldüre öldüre, insan huyunun en tatlı yönü olan acıma duygusunun, yavaş yavaş körleşip yok olacağını düşünürler."¹³

"Utopialılar avı özgür insanlara yasak etmişler, onlara yarasız görmedikleri bu işi sadece kasaplara bırakmışlardır ve daha önce söylediğimiz gibi, kasaplık da yalnız kölelerin işidir."¹⁴

"Bazen başka bir ülkede didinip duran yoksul bir işçi, kendi isteğiyle Utopia'da köle olur. Utopialılar, böylelerine çok iyi davranırlar; nerdeyse kendi özgür yurttaşlarıymış gibi saygı gösterirler onlara. Yalnız bu adamlar daha çok çalışmağa alışık oldukları için, biraz daha fazla iş verilir onlara. Bu yabancı köleler Utopia'dan gitmeğe niyetlenirse (ki binde bir olur bu) Utopialılar onu zorla tutmazlar, eli boş da göndermezler kendi ülkesine."¹⁵

Utopialılar savaşmazlar, parayla tuttıkları yabancıları savaştırırlar. Mina Urgan, kitaba yazdığı uzun önsözde şunları söylemektedir: "Savaş 'hayvanca' bir şey sayan, bu pis işe karışacaklarına barbarları kendi

¹² More, T., *Utopia*, Çan Yay., İstanbul, 1964, s. 70.

¹³ More, T., a.g.e., 1964, s. 108-9.

¹⁴ More, T., a.g.e., 1964, s. 127.

¹⁵ More, T., a.g.e., 1964, s. 136.

hesaplarına savaştırmak yolunu seçen Utopia'lılar için, bir adamın hem filozof hem de savaştığı olması, aykırı düşüncelerin en garibi, en gülünçüdür.”

Utopia'nın konuya ilişkin bölümleri de aşağıda sunulmaktadır:

“Savaş oldu mu, bütün paralarını bir araya toplayıp, beklenmedik tehlikelere sıkıntılara karşı bir kalkan gibi kullanırlar. Tuttukları yabancı askerlere bu paraları bol bol verirler. Çünkü, Utopialılar kendi yurttaşından çok yabancıları ölüm tehlikesine atar.”¹⁶

“Birçok uluslar onlara borçlanmışlardır. Bu paranın bir kısmıyla her memleketten, özellikle Zapoletelerden asker tutarlar ve onları savaşa sürerler. Bu memleket Utopia'nın doğusuna beş yüz mil uzaktadır. Korkunç, vahşi ve yırtıcı bir ulus olan Zapoleteler balta girmemiş ormanlarda, yüksek dağlarda doğup büyürler. Sağlam yapıdırlar, sıcağa soğuğa dayanırlar, işten kaçmazlar, hayattan tat almak nedir bilmezler, toprağı işlemezler, ev kurmaya, iyi giyinmeye önem vermezler, tek bildikleri iş sürü gütmektir. Çoğu zaman geçimlerini avla ve talanla sağlarlar. Savaş için yaratılmış olan bu adamlar döğüşmeğe can atarlar. Bu fırsatı bulur bulmaz da sevinçten deliye dönerler. Dağlardan sürüyle inerler, istiyen uluslara hizmetlerini yok pahasına satarlar. Tek meslekleri budur. Ölüme koşarak hayatlarını kazanırlar ve kendilerine para verenler hesabına canla başla, yiğitçe savaşırlar... Bunlarda para tutkusu öylesine güçlüdür ki, bir meteliğe bayraklarını değiştirirler...”

“Bu ulus Utopialılar için bütün dünya ile savaşıyor. Çünkü, hiç bir yerde Utopialılar kadar para veren olmaz. İyi insanları iyi işlerde kullanan Utopialılar, bu aşağılık kişileri kötü işlere koşup harcarlar. Zapoletelere ihtiyaçları olunca, onları parlak umutlar vererek en belalı işlere sürerler; çoğu ölür gider ve hiç bir zaman ödülleri almaya gelemezler. Bir daha sefere tehlikelere atılmayı göze alsınlar diye sağ kalanlara verdikleri sözü tutarlar.

“Utopialılar bu kiralık askerlerin sürü ile ölmesinden hiç kaygılanmazlar. Çünkü dünyayı bu lânetli, bu haydut soyundan kurtaracakları gün, bütün insanlığa hayırlı bir iş görmüş olacaklarına inanırlar.”¹⁷

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin bazı konulardaki tavrı, *Utopia*'daki uygulamalara çok benzemektedir. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları da bu tavrı onaylamaktadır. Kapitalizm insanları o kadar çarpıtmıştır ki, insanlığa ütopya olarak sunulan düzen bile bazı kesimlerin aşağılanması, ezilmesi, kullanılması ve sömürülmesine dayandırılmıştır.

Avrupa işçi sınıflarının tarihini yalnızca (*yenilgiye uğramış*) 1848 devrimleri ve 1871 Paris Komünü ile üstünkörü bir biçimde yalan-yan-

lış bilenler, Avrupa'nın bazı emperyalist ülkelerinde dönem dönem ortaya çıkan işçi sınıfı eylemliliğini “yaklaşan devrim” sanma yanılgısını sık sık yaşamaktadır. Ancak Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarına ilişkin bilgi ve kavrayış eksikliği, her defasında bu hayal kırıklığının tekrar yaşanmasına yol açmaktadır. İşin ilginç yanı, bu hayal kırıklığını tekrar tekrar yaşayanların bilgilenme ve süreçleri kavrama konusunda bir çaba içinde olmamaları, özeleştiriyi yapmamaları, hayal dünyasında yaşamayı sürdürmeleridir. Avrupa'nın bazı ülkelerinde yaşanan ve saman alevi gibi yükselip sönen eylemlerde ortaya çıkan tablo da budur.

¹⁶ More, T., a.g.e., 1964, s. 115.

¹⁷ More, T., a.g.e., 1964, s. 149-150.

GİRİŞ

Yaklaşık son 500 yıllık dönemde Avrupa'ya damgasını vuran özellik kapitalizmdir.

Kapitalist üretim biçimi, işgücü satışından başka geçim kaynağı olmayan işçilerin, üretim araçları mülkiyetine sahip sermayedarlar tarafından sömürüldüğü, sermayedar sınıfın işçi sınıfı üzerinde bir hegemonya kurduğu, işçi sınıfının ve sermayedar sınıfın uzlaşmaz bir çelişki yaşadığı bir düzendir.

Kapitalist düzen 16. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına ve sonlarına kadar işçi sınıfları için bir cehennem yarattı. İşçi sınıfı kapitalist düzen içinde ancak kendi gücü, bu gücün sermayedar sınıfın gücü karşısındaki durumu ve mevcut kaynaklara göre haklar elde edebilir. Avrupa'nın kapitalist ülkelerinin işçi sınıfları, 19. yüzyılın ortalarına kadar, diğer yoksul kesimlerle birlikte önemli eylemler gerçekleştirdilerse de, bu cehennemden kendi güçleriyle kurtulamadılar.

İşçi sınıfı kapitalist düzende sömürülür; ancak bu sömürünün varlığı, işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının kapitalist düzen içinde iyileşemeyeceği anlamına gelmez.

Avrupa'nın işçi sınıflarını kapitalizmin cehenneminden kurtaran, sömürgecilik ve emperyalizm oldu.

Önce İngiliz hâkim sınıfları, yoksulların ayaklanmalarının ve işçi sınıfının örgütlü gücünün yarattığı korku sonucunda, 19. yüzyılın ortasından itibaren sömürgelerinden aktardığı ekonomik artığın ve sanayi devriminin çeşitli alanlarda yarattığı tekelci konumun sağladığı avantajların bir bölümünü işçi sınıfına çeşitli biçimlerde aktararak sınıf çelişkilerini yumuşatmaya çalıştı. 19. yüzyılın son çeyreğinde kapitalizmin tekelci evresine, emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde de benzer politikalar uygulanmaya başlandı.

Dünya paylaşıldıkça ve geri kalmış ülkelerin halkları emperyalist yağma, talan, sömürü ve baskıya uğradıkça, Avrupa'nın sermayedarlarının kârları arttı ve işçi sınıfları cehennemden kurtuldu.

Avrupa'nın işçi sınıfları, kapitalistlerin kâr kaynaklarının çeşitlenmesi ve kârlarının artması sayesinde kapitalizmin cehenneminden çıktı.

Marx'a göre, kapitalist toplumda işgücü bir metaya dönüştürülmüştür. Belirli varsayımlar temelinde, işgücü de değerinden satılır. İşgücünün değeri, tüm diğer metalarda olduğu gibi, onun üretimi ve yeniden üretimi için gerekli toplumsal ortalama üretkenlikte emek miktarıdır. Kapitalist sistemde işçi aldatılmaz; kapitalist sömürü işçinin aldatılmasına veya hırsızlığa dayalı değildir. Ücretler, "olması gereken ücretin" altında oluşmaz. Genel kural olarak, ücretler daima olmaları gereken düzeydedir. Ortaçağ'daki "âdil ücret" anlayışı gibi "olması gereken bir ücret" yoktur. Ücret, üretim güçlerinin mevcut gelişim düzeyi temelinde sınıflar arasındaki güç dengelerine göre ortaya çıkan bir sonuçtur. Kapitalist düzende sermayedar işçinin işgücünü değerinden satın alır. Bu değer, içinde yaşanan ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullara göre sürekli bir değişim içindedir.

Ancak işgücü öyle bir metadır ki, emek sürecinde kendisinin üretimi için gerekli olandan daha fazla değer yaratır. Bir makine, üretilen ürüne, kendisinden azalan değer kadar değer aktarır. Ancak işgücü, bir günlük çalışma karşılığında, kendisinin ve bakmakla yükümlü olduklarının bir günlük gereksiniminden daha fazla değer yaratır. İşgücünün değeri ile üretim sürecinde emeğin yarattığı değer arasındaki fark, artık-değerdir. Artık-değere sermayedar el koyar, çünkü üretim araçları mülkiyetine sahiptir. Kapitalist sömürü aldatmaya veya hırsızlığa değil, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete dayanır. Buna göre, işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasında uzlaşmaz bir çelişki vardır. Kapitalist sömürüyü sona erdirmenin yolu da üretim araçlarını özel mülkiyetten kurtararak, toplumsal mülkiyete geçirmektir. Bu işi yapacak olan da, tarihsel olarak kapitalizmin mezar kazıcılığı görevini üstlenmiş olan işçi sınıfıdır.

Marksizmin temellerinden biri, işçi ile sermayedar arasındaki ilişkiyi bu biçimde değerlendiren emek değer kuramıdır.

Emek değer kuramı, klasik iktisatçılar tarafından, farklı bir soruya yanıt ararken geliştirildi.

Kapitalist düzende ürünlerin giderek daha büyük bir bölümü metalaşıyor, mal halini alıyordu. Bu koşullarda gündeme gelen soru, malların fiyatlarının nasıl oluştuğu oldu.

Fiyatlar rastgele mi oluşuyordu, yoksa fiyatlardan bağımsız olarak malların değeri mi vardı? Arz ve taleple malların fiyatları değişiyordu, ancak bu değişiklikler de rastgele değildi; fiyat oynamaları malların değerleri etrafında oluyordu.

Adam Smith 1776 yılında yayımlanan *Milletlerin Zenginliği* [The Wealth of Nations] ve David Ricardo da 1817 yılında yayımlanan *Politik Ekonominin ve Vergilendirmenin İlkeleri* [The Principles of Political Economy and Taxation] kitaplarında bu konuyla uğraştılar. Bu iki büyük iktisatçının amacı, kapitalist düzende malların fiyatlarının oluşumunda malların fiyatları ile değerleri arasındaki ilişkiyi ve malların değerlerini belirleyebilmektir.¹ Bu analizlerinde toplumsal sınıf ilişkilerini kavrama veya siyasal dönüşüm projeleri üretme gibi bir amaçları yoktu.

A. Smith, malların fiyatlarının birbirine oranının onların içerdiği emek miktarıyla belirlendiği görüşündeydi. D. Ricardo ise, metaların (*malların*) değişim değerlerinin, bu malların içerdikleri emek miktarına göre belirlendiği sonucuna vardı. Kapitalist dönemin bu evresinde özellikle Hindistan'la ticarete çok büyük İngiliz ve Hollanda tekelleri vardı. Bu ticarete konu olan ürünlerin fiyatları farklı mekanizmalarla oluşuyordu. Ancak bunun dışında üretilen ürünlerin değişim değerleri, içerdikleri emek miktarına göre belirleniyordu. Fiyatlar da bu değerlerin etrafında oynuyordu.

A. Smith ve D. Ricardo, malların değerlerinin içerdikleri emek miktarına göre belirlenmesi anlayışından hareketle toplumsal ve siyasal mücadeleye ilişkin sonuçlar çıkarmadılar.

Emek değer kuramına siyasal sonuçlar yükleyen iki kişi, Thomas Hodgskin ve William Thompson oldu.²

¹ Bu konularda bkz. Dobb, M., *Theories of Value and Distribution Since Adam Smith, Ideology and Economic Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985; Hunt, E. K., *History of Economic Thought: A Critical Perspective*, Wadsworth Publishing Company, California, 1979.

² Thomas Hodgskin ve William Thompson'un 1820'li yıllarda yayımlanan kitaplarının tıpkıbasımları 1960'lı yıllarda yapıldı. Hodgskin, T., *Labour Defended Against the Claims of Capital or The Unproductiveness of Capital Proved with Reference to the Present Combinations Amongst Journeymen* (1825), Augustus M. Kelley Publishers, New York, 1969. Hodgskin, T., *Popular Political Economy, Four Lectures Delivered at the London Mechanics' Institution* (1827), Augustus

Thomas Hodgskin, değeri yaratan unsurun emek olduğu anlayışından hareketle, üretilen ürünün mülkiyetinin emeğe ait olması gerektiğini savundu ve kâr ile rantın (*kira gelirin*) emekten çalınan kaynaklardan oluştuğunu ileri sürdü.³

William Thompson da 1824 yılında yayımlanan *Servetin Bölüşümünün İlkelerinin Araştırılması* [An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth] kitabında, servetin tek yaratıcısının emek olması önermesinden hareket ederek, emeğin yarattığı tüm ürünlerin emeğin hakkı olduğunu ileri sürdü.⁴

Ancak A. Smith ve Ricardo'da veya T. Hodgskin veya W. Thompson'da eksik olan, kapitalist sömürünün özünü oluşturan ilişki, işgücünün metalaşması olgusuydu.

Karl Marx ise, emek değer kuramını, kapitalizme karşı toplumsal ve siyasal mücadelenin anlaşılması ve geliştirilmesinin temel unsuru haline getirdi.

K. Marx, emek değer kuramı temelinde işgücünün (*emekgücünün*) değeri ile emeğin yarattığı değer arasındaki farkı açığa çıkardı ve bu farka (*artık-değer*), üretim araçları mülkiyetine sahip olan sermayedarın el koyduğunu belirledi. Kapitalizmin yarattığı cehennemini sona erdirmenin yolunun işçi sınıfının sermayedar sınıfa karşı mücadelesi olduğunu açıkladı; kapitalizmin mezar kazıcılarının yoksullar, toplumdan dışlanmış kesimler veya benzerleri değil, işçi sınıfı olduğunu savundu.

Marx'ın bu konudaki analizleri yüksek bir soyutlama düzeyinde başlamaktadır.

Malların kullanım değeri ve değişim değeri vardır.

Bir malın kullanım değeri, kişiye sağladığı yararadır. Değişim değeri ise, içerdiği toplumsal ortalama verimlilikteki emekle belirlenir.

M. Kelley Publishers, New York, 1966. Thompson, W., *An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth Most Conducive to Human Happiness* (1824), Augustus M. Kelley Publishers, New York, 1963. Thompson, W., *Labour Rewarded, the Claims of Labour and Capital Conciliated or How to Secure to Labour the Whole Product of Its Exertion* (1827), Augustus M. Kelley Publishers, New York, 1969.

³ Bkz. Dobb, M., a.g.e., 1985, s. 137. K. Marx'ın, T. Hodgskin'in *Sermayenin İddialarına Karşı Emeğin Savunusu* [Labour Defended Against the Claims of Capital, 1825] kitabı için "hayranlık duyulacak çalışma" ifadesini kullanılmaktadır [Marx, K., *Capital*, Vol. I, Everyman's Library, Londra, 1967, s. 375].

⁴ Bkz. Dobb, M., a.g.e., 1985, s. 138.

A. Smith'in verdiği örnek, malların iki değeri arasındaki farkı güzel özetlemektedir. Suyun kullanım değeri çok büyüktür; ancak A. Smith'in ünlü kitabının yayımlandığı 1776 yılında suyun bir değişim değeri yoktur; su, kolayca erişilebilir durumdadır. Buna karşılık elmasın, gösteriş dışında bir kullanım değeri yoktur; ancak değişim değeri çok yüksektir.

Emek değer kuramı, değişim değerinin emekle yaratıldığı görüşündedir. Bir malın değeri, onun üretimi ve yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli emek miktarıyla belirlenmektedir. Diğer bir deyişle, ortalama verimliliğin altında olan emeğin katkısı az, ortalama verimliliğin üstünde olan emeğin katkısı fazladır.

Her meta (*mal*), kendi içinde billurlaşmış emek miktarına göre değer kazanır. Eğer bir meta, başka bir metanın üretiminde kullanılırsa, aşınır, yıpranır ve böylece kendisinde billurlaşmış olan emeğin bir bölümünü, yeni üretilmekte olan metaya aktarır.

Yeni bir metanın üretiminde, hem daha önce üretilmiş metalarda billurlaşmış olan emeğin (*ölü emek*) bir bölümü aktarılır, hem de bu süreçte kullanılan emek (*canlı emek*).

Ancak bu üretim sürecinin sonunda ortaya çıkan metanın değeri, onun üretiminde kullanılan ürünlerden aktarılan emekle, işçiye ödenen ücretin toplamından daha fazladır; çünkü kapitalist düzende metalaşan işgücü, üretim sürecinde, kendi değerinden daha fazla değer yaratır.

Böylece yeni ürünün içerdiği toplumsal emek miktarı, kullanılan malzemeden aktarılan emek miktarı ile işçiye ödenen ücretin toplamından fazladır; aradaki fark, üretim araçlarına sahip olan sermayedara giden artık-değerdir.

Marx'ın terminolojisi kullanılırsa, bir malın değeri, onun üretiminde kullanılan girdilerden aktarılan değer (*c*, sabit sermaye), işçinin işgücünden aktarılan değer (*v*, değişken sermaye) ve artık-değerden (*s*, artık-değer) oluşur: Metanın değeri= $c+v+s$.

Burada tekrar tekrar vurgulanması gereken nokta şudur: Marx açısından emek değer kuramının önemi, kapitalizmde fiyatların nasıl oluştuğunu anlamak değil, kapitalizmi tarih sahnesinden silmek için harekete geçecek toplumsal gücün belirlenmesidir. Bu toplumsal güç, kapitalist üretim ilişkileri içinde sömürülen işçi sınıfıdır. İşçi sınıfı, yoksul olduğu için değil, kapitalist tarafından sömürüldüğü için kapitalizme

karşı olacaktır. Kapitalist sömürünün özü ise aldatma veya çalma değil, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyettir. Buna göre, sömürüye karşı mücadele etmekten başka çaresi olmayan işçi sınıfı, üretim araçlarını toplumsal mülkiyete geçirerek kapitalizme, sömürüye ve kapitalizmin yarattığı cehenneme son verecektir. Marksist emek değer kuramının amacı, dünyayı değiştirecek gücü kavrayabilmektir. Amaç, kapitalistin kârının kaynağının ve bu ekonomik artığa el koyma sürecinin toplumsal ve siyasal sonuçlarının anlaşılması, kapitalizmin aşılmasıdır.

Marx'ın en basit biçimde özetlenen emek değer kuramı çeşitli varsayımlara dayanmaktadır.

Marksist emek değer kuramının bu basit biçiminin ilk varsayımı, tüm emeğin üretken emek olduğudur. Hâlbuki kapitalist üretim biçiminde emeğin bir bölümü üretken olmayan biçimlerde kullanılır. Emek değer kuramı temelinde fiyat oluşumu araştırılacak olursa, sorunu çok karmaşıklaştıran ve zorlaştıran bir etmen, üretken olmayan emek ve üretken olmayan alanlarda yatırılan sermayedir.

Marksist emek değer kuramının bu basit biçiminin ikinci varsayımı, üretilen metalara aktarılan sabit sermaye miktarının (c), aktarılan toplam değer miktarına ($c+v$) oranının sektörler arasında aynı olduğudur (sermayenin organik bileşimi sektörler arasında aynıdır). Bu varsayım da gerçeklere uygun değildir. Bazı sektörlerde " c " oransal olarak büyüktür, bazılarında küçüktür. Tarımda, özellikle geri teknolojinin kullanıldığı durumlarda üretilen üründe, mala aktarılan sabit sermaye payı çok küçük kalır. Buna karşılık ilaç üretiminde hammadde ve makine-teçhizat aracılığıyla nihai ürüne aktarılan sabit sermaye payı, emeğin payına göre yüksektir.

Üçüncü varsayım, serbest rekabetçi piyasadır. Buna göre, piyasada oyuncu olan sermayedarlar, piyasada tek başlarına fiyatları belirleyebilecek güce sahip değillerdir. Ayrıca, piyasaya girişte engeller yoktur, belirli bir ürünün kâr oranının artması durumunda bu alana yeni sermaye akışı ve yatırım olur. Bu koşullarda, malların değerleri ile fiyatları arasında büyük bir fark oluşmaz; fiyatlar, içerdikleri emek miktarına göre belirlenen değerlerin etrafında oynar. Ancak gerçek piyasa koşulları serbest rekabetçi değildir.

Bu üç temel varsayım kabul edilirse, malların değerleri ile fiyatları arasında bir uyum ortaya çıkar; emek değer kuramı, kapitalist düzende

malların fiyatlarının oluşumunu açıklamada temel araç olarak kullanılabilir.

Ancak bu üç temel varsayım da gerçeklerle çelişmektedir. Fakat bu uyumsuzluk bir sorun yaratmaz, çünkü Marksist emek değer kuramının amacı, kapitalist düzende fiyatlarla değerler arasındaki ilişkiyi açıklamak değil, kapitalizme karşı mücadele potansiyelini kavramaktır.

Sorunu karmaşıklaştıran ilk konu, üretken emek ve üretken olmayan emek ayrımıdır.

Üretken emek ve üretken olmayan emek konusu klasik iktisatçılarda ve Marx'ta ele alınmıştı. Ancak bu konu 1870'lerden 1957 yılına kadar tartışmaların dışında kaldı. Birçok iktisatçı bu ayrımı gereksiz buluyordu. Ancak bu tartışma Joseph Gillman'ın *Kâr Oranının Düşmesi* [The Falling Rate of Profit] ve Paul Baran'ın *Büyümenin Ekonomi Politikası* [The Political Economy of Growth] kitaplarıyla yeniden gündeme girdi.

Üretken olan emek, genellikle, emeğin maddî bir ürüne dönüşmesi sürecine katkıda bulunan emek olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, bir otomobilin üretim sürecine katılanların emeği, üretken emektir. Bu konuda kafa ve beden emeği ayrımı pek doğru değildir, emek süreci genellikle her iki unsuru da birlikte gerektirir. Otomobil üretiminde çalışan ve modeli çizen mühendis de, aracı yapan işçi de üretken faaliyet içindedir. Bu aracı satış yerine taşıyan kişi de üretken emek harcamaktadır. Ancak ticaret, üretken faaliyet değildir. Genellikle zannedilen, bedenen çalışmanın üretken, kafa çalışmasının üretken olmayan faaliyet olduğudur. Kaba yaklaşımda işçinin hep güçlü kuvvetli bir erkek olarak resmedilmesi de bu yanlış yaklaşımın sonucudur. Bu anlayış da Marksist emek kuramına terstir. Bir binanın projesini çizen mimar ve teknik hesaplarını yapan mühendis üretken faaliyet içindedir.⁵ Sokakları temizleyen çöpçü, çocukları yetiştiren öğretmen, insanların sağlığını koruyan sağlık personeli, bankacılar, reklamcılar, vergi toplayanlar, v.b. ise, emek değer kuramı açısından, üretken olmayan bir faaliyet içindedir.

Marx'ta ağırlıklı görüş, üretken emeğin tanımında emeğin maddî bir üründe billurlaşmasıdır. Ancak bazı Marksistler, üretken emeği, rasyo-

⁵ Bu konuda bkz. Marx, K., a.g.e., 1967, s. 551-552.

nel işleyen bir toplumda toplumun kendisini yeniden üretmesi için gereksinim duyulacak emek olarak tanımlamaktadır. Böyle bir tanım kabul edilirse, eğitimciler, sağlıkçılar, temizlikçiler de üretken emek içinde nitelendirilmelidir.

Bu ayırımın ve bu konudaki tartışmaların, kapitalist toplumda fiyatların oluşumunu açıklamaya çalışan bir kuram açısından önemi vardır; ancak emek değer kuramını kapitalizmi tarihin çöplüğüne gönderecek bir mücadelenin aracı olarak kullanmaya çalışan anlayış açısından bir önemi yoktur.

Üretken emek ve üretken olmayan emek tartışmasının günümüzdeki önemi, dünyada ülkeler arasındaki ilişkiler açısındandır.

En kaba biçimiyle tarım, madencilik, imalât sanayi ve inşaat sektörü üretken faaliyet olarak kabul edilirse, dünyada yeni bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Geçmişte, dünyada üretilen değer önemli bir bölümü gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleştirilirdi. Diğer bir deyişle, dünyanın atölyeleri günümüzün emperyalist ülkeleriydi.

Ancak son 30-40 yıldır yaşanmakta olan yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde, dünya imalât sanayi üretiminin büyük bölümü artık Çin Halk Cumhuriyeti'nde ve Türkiye gibi az gelişmiş/sömürülen ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Emperyalist ülkelerde madencilik ve inşaat gerilemektedir. Tarım sektörü üretimi ise hâlâ önemlidir ve hatta daha da önem kazanmıştır. Bu tablo, emperyalist ülkelerin üretimden koparak, dünyanın diğer kesimlerinde üretilen değere el koydukları bir süreci göstermektedir. Emperyalizm her geçen gün daha da parazitleşmektedir.

Üretken emek ve üretken olmayan emek konusu dikkate alınmasa bile, sermayenin organik bileşiminin sektörler arasındaki farklılığından kaynaklanan bir dönüşüm (*transformasyon*) sorunu bulunmaktadır. Bu da, değerlerin serbest rekabet piyasası koşullarında fiyatlara dönüşmesidir. Bu sorun da Marksist emek değer teorisinin çözüme kavuşturulamamış konularından biridir. Ancak bunun da önemi yoktur, çünkü Marksist emek değer teorisinin amacı, kapitalizmde fiyatların oluşumunu açıklamak değildir. Amaç, kapitalizmdeki uzlaşmaz çelişkileri yakalamaktır.

Bunlara ek olarak, serbest rekabetçi dönemde ticaret tekellerinin ve

tekelci kapitalizm döneminde de ekonomik yaşamın her alanındaki tekellerin faaliyetleri, malların değerleri ile fiyatları arasındaki ilişkiyi koparmaktadır. Bu konuda Paul Sweezy'nin değerlendirmeleri şöyledir:

“‘Tekel fiyatından söz ettiğimizde,’ diyor Marx, ‘genel bir biçimde kastettiğimiz, genel üretim fiyatı ve ürünün değeri tarafından belirlenmiş olan fiyattan bağımsız olarak, yalnızca alıcıların satınalma hevesi ve onların borçlarını ödeyebilme gücü ile belirlenmiş bir fiyattır.’ Diğer bir deyişle, tekelinin arz üzerindeki denetimi, onun talep koşullarından yarar sağlayabilmesine olanak verir. . . Tekel fiyatı ve değer arasındaki farklılıklar, üretim fiyatı ve değeri arasındaki farklılıklarda da olduğu gibi, bir takım genel kurallara tabi değildir. . . Tekel durumu, niceliksel değer ilişkilerine zarar verir; niteliksel değer ilişkilerine değil.”⁶

“Tekel koşulları altında değişim oranları emek zamanı oranlarına uymaz; ayrıca üretim fiyatlarında olduğu gibi emek zamanı oranlarına kuramsal olarak gösterilebilir bir ilişki içinde de değildir.”⁷

“Tekel fiyatlarına ilişkin mantuki genel kanunlar keşfedilmemiştir, çünkü böyle bir şey yoktur.”⁸

Bu açıdan da bakıldığında, Marksist emek değer kuramının tekelci dönemde fiyat oluşumunu açıklaması mümkün değildir; ancak zaten böyle bir amaç da yoktur. Marx, emek değer kuramıyla, iktisadî bir sorunu çözmeye değil, kapitalizmi yok etmede dayanılacak toplumsal sınıfı belirlemeye çalışmaktadır.

Tüm ücretli çalışmanın üretken emek olduğu, sermayenin organik bileşiminin tüm sektörlerde aynı olduğu ve serbest rekabetçi dönemde yaşandığı varsayımları kabul edildiğinde, bir kapitalistin kârı (kapitalistin ödediği faiz ve kira da bu kârın içindedir), onun istihdam ettiği ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti sayesinde sömürdüğü işçisinden el koyduğu artık-değere eşittir.

Sermayenin organik bileşiminin farklılıkları kabul edilirse, kapitalizmin sektörler arasında kâr oranını eşitleme eğilimi öne çıkar ve fiyat mekanizması aracılığıyla, sermayenin organik bileşiminin düşük olduğu sektörlerde üretilen artık-değerin bir bölümü sermayenin organik bileşiminin yüksek olduğu sektörlerle aktarılır. Değerlerin fiyatlara dönüşümündeki bu sorunun matematiksel olarak çözümü olanaklı değildir. Diğer bir deyişle, sermayenin organik bileşiminin eşit olduğu varsayı-

⁶ Sweezy, P., *The Theory of Capitalist Development, Principles of Marxian Political Economy*, Monthly Review Press, 1968, s. 55.

⁷ Sweezy, P., a.g.e., 1968, s. 270.

⁸ Sweezy, P., a.g.e., 1968, s. 271.

mı kaldırıldığında, artık bir kapitalistin kârı (*kâr, faiz, kira*) o işyerindeki işçilerden el konan artık-değere eşit olmaktan çıkar. Ancak bir bütün olarak bakıldığında, ekonomideki kâr (*kâr, faiz, kira*), ekonomide el konan artık-değere eşittir.

Tartışmanın içine üretken emek ve üretken olmayan emek sorunu eklendiğinde, durum daha da karmaşıklıklaşır. Üretken olmayan sektörlerde çalışan işçiler değer yaratmaz, başka sektörlerde yaratılan artık-değerden pay alır. Ancak yine de ekonomide yaratılan artık-değerden kendi sermayedarlarının ortalama kâr oranında pay almalarını sağladıkları için sömürüye alet edilmiş olurlar. Artık bu varsayım kalktığında, fiyatları emek değer kuramıyla açıklamak mümkün olmaktan iyice çıkar. Değer yaratmadan (*emeğini maddî bir ürüne dönüştürmeden*) çalışan işçiler de, toplumda yaratılan değerden pay alır. Bu ise işçi sınıfının tanımı konusunda sorunlar yaratmaktadır. İşçi sınıfı, kapitalistle ilişki içinde artık-değer yaratan ve sömürülen kesimler olarak algılanırsa, üretken faaliyet içinde bulunmayan ücretlilerin işçi sınıfı tanımı dışında tutulması gerekir. Hâlbuki bu konumda olanların sayısı ve oranı artmaktadır. Bu ücretlilerin sorunları ve talepleri de üretken faaliyet içindeki ücretlilerin durumuyla aynıdır. Ayrıca aynı ücretli, çalışma yaşamının farklı dönemlerinde farklı işlerde çalışarak üretken ve üretken olmayan faaliyetlerde bulunabilmektedir. Bu durumda, işçi sınıfı tanımını, üretken veya üretken olmayan faaliyet ayrımı yapmaksızın, tüm ücretlileri kapsayacak biçimde genişletmekte yarar vardır.

Bu konuda bir başka sorun, emek sömürüsünde bulunan çok küçük işletmelerin durumudur. Marx'ın "Küçük Patron" olarak nitelendirdiği kesimde, işçiler sömürülür, ancak karşılığında bir sermayedar değil, bir "küçük patron" vardır. Eğer bir işyeri sahibi, işçileri sömürmesine karşın, sermaye birikimine gidemiyor ve kendisi üretim sürecinden kopamıyorsa, (basit yeniden üretimden genişletilmiş yeniden üretime geçemiyorsa), bu kişi bir kapitalist değil, bir "küçük patron"dur ("*Kleinmeister*"). İşçiler üretken faaliyette bulunup sömürülseler bile, böyle durumlarda sınıf çelişkisi gelişmeyebilir.

Marksist emek değer teorisi, malların fiyatlarının belirlenmesinde malların değerlerini anlamaya çalışmada kullanılacak bir araç değil, sömürüye karşı sınıf mücadelesinin bir aracıdır.

Bu çerçevede bakıldığında, kapitalizmde kârın kaynağının analizi,

kapitalizmin yol açtığı sınıf çelişkilerinin kavranması açısından hayati önemdedir. Kârın kaynağının belirlenmesinde kullanılan yaklaşım ise, emek değer kuramıdır.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde 19. yüzyılda sermayedar sınıfın kârının ana kaynağı işçi sınıfının sömürülmesiydi. Bu sömürü ilişkisi bu ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizmin mezar kazıcıları haline getiriyor, onları devrimcileştiriyordu.

Ancak daha sonraki dönemlerde kapitalistlerin kârının kaynağı çeşitlendi.

Küçük üreticiliğin tasfiye olmadığı ülkelerde, kapitalistler, fiyat mekanizmaları aracılığıyla, kendi ülkelerindeki küçük üreticilerin ürünlerini değerlerinin altında fiyatlarla satın almaya başladılar. Kapitalistlerin malları ise bu kesimlere değerlerinin üstünde fiyatlarla satıldı. Böylece kapitalistin kârının unsurları çeşitlendi. Bunun sınıflar mücadelesine yansması ise, işçi sınıfının özellikle topraksız ve az topraklı yoksul köylüyle, kırsal kesimde ve kentlerdeki küçük burjuvaziyle sermayeye ve özellikle tekelci sermayeye karşı ittifakı oldu.

Sermaye tekelci sermayeye dönüştükçe, malların fiyatları değerlerinden iyice saptı. Özellikle tekelci kapitalizm (*emperyalizm*) döneminde sermayedarın kârının önemli bir bölümü, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarının yağmalanmasından elde edilmeye başlandı. Bu gelişimin sınıflar mücadelesine yansması, anti-emperyalist mücadelenin yükselmesi oldu.

Özellikle son 40-50 yıllık dönemde sermayedar sınıfın kârı içinde sıcağı para operasyonlarının önemi arttı. "Kumarhane kapitalizmi" olarak nitelendirilen ilişkiler, üretimden çok parasal ilişkilerle kâr elde etmeye yöneldi. Kapitalizm üretimden kopmaya, iyice parazitleşmeye başladı.

İnsanlığın gelişiminin önündeki en önemli engeli oluşturan ve dünyayı yok etme tehditlerinin kaynağı olan kapitalizm tarihin çöplüğüne atılacaktır. Kapitalizmin mezar kazıcılarını doğru olarak tespit etmekte kullanılacak en önemli araç, kapitalistlerin kârının kaynağının ve bu kaynağın çeşitlenmesinin belirlenmesinde yararlı olan Marksist emek değer kuramıdır. Marksist emek değer kuramı, günümüzün kapitalist düzeninde malların fiyatlarını açıklamada değil, bu siyasal hedefe ulaşmada yararlıdır ve gereklidir.

Avrupa işçi sınıflarının emperyalist sömürü olanaklarının yaratılması sonrasında ehlileşmesi, evcilleşmesi, reformistleşmesi bu süreçle olmuştur. Avrupa işçi sınıflarının yeniden devrimcileşmesinin önkoşullarından biri ise emperyalist sömürünün sona erdirilmesidir. Emperyalist sömürden Avrupa işçi sınıflarına aktarılan pay dikkate alınmadan bu ülkelerin bazılarında zaman zaman ortaya çıkan işçi eylemlerini yaklaşılan bir devrimin habercisi sanmak, emek değer kuramının kavranmadığının bir göstergesidir.

Avrupa işçi sınıfları emperyalist sömürden nasıl yararlanmaktadır?

Emperyalist sömürü, yağma ve talan sayesinde elde edilen kaynaklarla, emperyalist ülke işçi sınıfları önemli kazançlar elde etti.

Emperyalist ülkelerde temel tüketim malları ucuzlatılabildi. Sömürgelerden ve günümüzdeki yarı-sömürgelerden getirilen ucuz gıda maddeleriyle ve ucuz hammaddelerle hayat daha ucuz hale getirilerek, işçilerin satınalma gücü artırdı. Türkiye gibi ülkelerde düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşullarında üretilen giyim eşyaları, televizyon setleri, buzdolapları, v.b., Avrupa işçilerinin tümünün bu malları ucuza temin edebilmesini olanaklı kıldı. Türkiye’de gömlek üreten işçilerin ücretleri artınca, bundan zarar görenler arasında Avrupalı işçiler (tüketiciler) de bulunmaktadır.

Tony Cliff, 1957 yılında yayınlanan bir makalesinde, emperyalizmin geri ve sömürge ülkelerden son derece ucuza gıda maddesi ve hammadde sağladığını ve bundan yalnızca işçi aristokrasisi gibi bir azınlığın değil, endüstrileşmiş ülkelerin işçi sınıfının bütününe yaşam standardının olumlu biçimde etkilendiğini yazmaktadır. Tony Cliff, aynı makalede, geri ve sömürge ülkelerin, endüstrileşmiş ülkelerde fazla üretim eğilimini zayıflattığına, işsiz sayısını azalttığına, kâr oranında bir düşme olmaksızın ücretleri artırdığına da değinmektedir.⁹

Ayrıca, sömürge ve yarı-sömürgelerden ve ardından az gelişmiş ülkelerden getirilen işçilere düşük ücretler ödenerek, en pis ve tehlikeli işler yaptırıldı, kentlerin altyapıları inşa edildi.

Emperyalist sömürü sayesinde emperyalist ülkelerin şirketleri kârlarını artırdıkça, işçilerin gerçek ücretleri yükseltildi, çalışma koşulları geliştirildi.

⁹ Cliff, T., “Economic Roots of Reformism,” *Socialist Register*, 1957.

Emperyalist ülkelerde işçilerin az gelişmiş ülke işçilerine göre çok daha yüksek ücretlerinin, çok daha iyi yaşama ve çalışma koşullarının temel nedeni, daha yüksek üretkenlik düzeyi midir, tekelci kapitalizmin (ve emperyalizmin) sömürüsü mü? Charles Bettelheim, farkın kaynağının üretkenlik düzeyleri arasındaki fark olduğunu ileri sürmektedir. Arghiri Emmanuel ise farkın sömürden (*eşit olmayan değişimden*) kaynaklandığını savunmaktadır.¹⁰

Farkın asıl kaynağının emperyalist sömürü olduğu basit birkaç örnekle kolayca anlaşılabilir.

İngiltere’de ve Türkiye’deki belediye otobüs şoförlerinin veya tezgâhtarların ücretleri ve çalışma/yaşama koşulları arasında büyük fark vardır. Her iki ülkede de bu alanda kullanılan teknoloji aynıdır. Türkiye’deki belediye otobüs şoförlerinin ve tezgâhtarların çalışma süresi, temposu ve yoğunluğu ise İngiltere’dekilerden daha fazladır.

Ulusötesi şirketler çeşitli ülkelerdeki yatırımlarında yakın teknolojiler kullanmaktadır. Ancak az gelişmiş ülkelerde ücretler daha düşük, çalışma ve yaşama koşulları daha kötüdür.

Emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının az gelişmiş ülkelere göre daha iyi yaşama ve çalışma koşullarına sahip olmasının temelinde kapitalistin kârının kaynaklarının çeşitlenmesi ve kârın artması yatmaktadır. Bu kâr artışı, 19. yüzyılın ortalarına kadar İngiltere’de ve tekelci kapitalist (veya *emperyalist*) döneme kadar örneğin Fransa’da kapitalist düzen açısından önemli bir tehdit oluşturan işçi sınıflarının ehlileştirilmesini, evcilleştirilmesini ve düzenle bütünleştirilmesini sağlamıştır.

Emperyalist ülkelerde işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasındaki çıkar bütünleşmesinin göstergelerinden ve araçlarından biri, ücret artışlarının üretkenlik artışı ile bağlantılı kılınmasıdır.

Üretkenlik artışında kullanılan ölçüt, büyük çoğunlukla, fiziksel miktarlar değil, işçi veya çalışılan fiilî süre başına üretilen “katma değer”dir. “Katma değer” kavramı, üretim sonucunda elde edilen ürünün satış fiyatı ile girdilerin (makine-teçhizat ve diğer değerlerin amortismanı dâhil) maliyeti arasındaki farktır. Katma değer, artık-değerden, tekel kârından ve emperyalist sömürden oluşmaktadır. Katma değer

¹⁰ Bu konuda bkz. Emmanuel, A., *Unequal Exchange, A Study of the Imperialism of Trade, with Additional Comments by Charles Bettelheim*, NLB, London, 1972. Tartışmaların özeti için bkz. Munck, R., a.g.e., 1988, s. 195-196; Amir, S., *Accumulation on a World Scale*, Vol. 1, MR Press, New York, 1974, s. 22 ve 26.

artırılması, üretkenliği artıracaktır ve işçinin ücretinin yükselmesini sağlayacaktır.

Katma değer artırılmasında bir etmen, belirli bir süre içinde daha fazla fiziksel üretim yapılması, üretim sürecinin daha “yalın” hale getirilmesi ve israfın azaltılmasıdır. Bunlar, üretimde çalışan işçinin sermayedarla ilişkisi çerçevesinde ele alınabilir. Burada işçinin ve sermayedarın çıkarları çelişmektedir.

Katma değer artırılmasında ikinci etmen, üretilen ürünlerin daha yüksek fiyatlarla (değerlerinin çok üstünde tekel fiyatlarıyla) satılmasıdır.

Katma değer artırılmasında üçüncü etmen, özellikle az gelişmiş ülkelerden temin edilen girdilerin, değerlerinin altında fiyatlarla satın alınmasıdır.

İkinci ve üçüncü etmenlerde ise, emperyalist ülkedeki işçinin ve sermayedarın çıkarları aynıdır.

Katma değer, artık-değer yanı sıra tekel kârı ve emperyalist sömürüden oluşması nedeniyle, katma değer ve “üretkenlik” artışı çeşitli biçimlerde sağlanabilmektedir. Ücret artışlarının üretkenlik artışlarına bağlanması, bu nedenle, sınıf çelişkilerini keskinleştirmemekte, tam tersine, işçileri kapitalist düzenle daha etkili bir biçimde bütünleştirmede kullanılmaktadır. Emperyalist ülkelerde uygulamadaki genel eğilim de budur.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının emperyalist sömürüden sağladıkları yararlar bunlarla da sınırlı değildir.

Emperyalist sömürüden devlete aktarılan kaynaklarla “sosyal refah devleti”nin finansmanı gerçekleştirildi; toplumun tüm kesimlerine eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, toplu konut, toplu taşımacılık, v.b. alanlarda önemli yararlar sağlandı.

Emperyalist ülkelerin hemen hemen tümünde, asgarî düzeyde geçimini sağlayacak bir geliri olmayan kişilere bu gelirin devlet tarafından ve vergi gelirleriyle finanse edilerek sağlanması da sosyal devletin önemli unsurlarından biridir. Ancak bu vergilerin en önemli kaynağı da, emperyalist tekellerin uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği yüksek kârlardır. İşçilerden kesilen verginin bir bölümü bile, işçilerin emperyalist sömürü sayesinde elde edebildikleri yüksek ücretlerden alındığı için, emperyalist sömürü ile bağlantılıdır.

Sermayedar sınıfla girilen ittifak sayesinde, emperyalist ülkelerde işçi hakları, sendikal hak ve özgürlükler ve demokratikleşme daha kolay elde edildi; işçi sınıfının kapitalist sisteme karşı başkaldırıları durduruldu. Birçok ülkede genel oy hakkının elde edilmesi bile, emperyalist döneme geçişle mümkün oldu.

Bu dönemde emperyalist ülkelerde kamu kesimindeki istihdamın toplam istihdam içindeki payı arttı. Kamu kesiminde iyi koşullarla istihdam, sınıf bilincini zayıflattı; işçi sınıfının emperyalist devletle bütünleşme eğilimini güçlendirdi.

Bazı emperyalist ülkeler, sömürgeleri sayesinde işsizliği azalttı; işsizlerin bir bölümü sömürgelere yerleştirildi veya emperyalist ülke şirketlerinin sömürgelerdeki işyerlerinde geçici sürelerle yüksek ücretlerle çalıştırıldı. Bu işçiler de yerli işçilerle ortak bir mücadele içine genellikle girmediler.¹¹

Ayrıca, emperyalist ülke tekellerinin dünya ölçeğindeki faaliyetleri sayesinde emperyalist ülkedeki yatırımları ve istihdam edilen işçi sayısı arttı. İşçinin çalıştığı şirketin başarısı işçinin (a) istihdamını, (b) daha yüksek ve daha iyi çalışma koşullarını, (c) sosyal güvenliğini, emeklilik haklarını ve yararlandığı sağlık hizmetlerini, (ç) bazı durumlarda şirkete ait konutlarda kalabilmelerini, (d) hisse senedi sahibiye, gelirini; (e) emeklilik fonu şirket hisselerine yatırım yaptıysa, emeklilik gelirinin artmasını sağladı ve sağlıyor. Bazı şirketlerde kâra dayalı ücret sistemleri veya kâra bağlı ikramiye uygulamaları, bu çıkar bütünleşmesini daha da pekiştirdi.¹² Ayrıca, işçinin kendisinin veya bağlı bulunduğu emeklilik fonunun elinde hisse senedinin bulunması, işçiyi hem şirketine, hem de genel olarak kapitalizme daha sıkı bağlarla bağladı.

Gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları, kapitalizmin Altın Çağı boyunca kapitalizme ve devletlerine sahip çıktı. Kapitalizm 1970’li yıllarda krizler dönemine girince, sosyal devlette bir zayıflama yaşandı.

¹¹ Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işsizlik oranı düzeyi ve artışı, yüksek ve daha da yükselen işgücüne katılım oranları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

¹² “Ücreti şirketin performansıyla bağlantılı kılan malî katılım planları çeşitliliği ve hisse senedi sahipliği programları 1980 yılından beri Avrupa Birliği üyesi devletlerin çoğunda hızla artmıştır.” Waddington, J. -Hoffmann, R., “Trade Unions in Europe: Reform, Organisation and Restructuring.” Waddington, J. -Hoffman, R. (ed.), *Trade Unions in Europe, Facing Challenges and Searching for Solutions*, ETUI, Brussels, 2000, s. 49.

Ancak emperyalist sömürü aracılığıyla kaynak aktarma büyük ölçüde devam etti. Kapitalist sistem, sosyal devletin zayıflamasının yol açabileceği tepkileri, işçileri ve emeklilik fonlarını hisse senedi sahibi yaparak ve işyerlerinde kâra dayalı ücret sistemlerini teşvik ederek büyük ölçüde giderdi. Böylece, ekonomik krizler sınıf çelişkilerinin keskinleşmesine, önemli toplumsal ve siyasal sorunlara yol açmadı; tam tersine, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları ile sermayedarları arasında hem şirketler düzeyinde, hem de ulusal düzeyde daha gelişkin bir bütünleşme gündeme geldi. Gelişmiş kapitalist ülkelerde grevlerin azalmasında, hisse senedi sahipliğinin ve kâra dayalı ücret sistemlerinin de etkisi oldu.

Sömürgelerden, eski sömürgelerden ve yeni-sömürgelerden getirilen kara, sarı veya beyaz derili işçiler, emperyalist ülke işçi sınıfında tabakalaşma yarattı; en zor, tehlikeli ve itibarsız işler bu işçilere yaptırıldı. Ayrıca, emperyalist politikalar, emperyalist ülke işçi sınıfına psikolojik bir rahatlama getirdi; bu insanlar “en alttakiler” olmaktan kurtuldu; sermayedarlarla ilişkilerindeki olumsuz konularını unutturacak biçimde kendilerini daha üstün görebilecekleri sömürge ve yarı-sömürge ülkeler halkları çıktı.

Emperyalist ülkenin attığı “sofra kırıntıları” yalnızca sendikali işçilere değil, sınıfın çok büyük kesimlerine önemli yararlar sağladı. Sosyal devlet uygulamalarında ve yasayla sağlanmış iş güvencesinde, sendikali-sendikasız işçi ayrımı yoktur. Ücretler ve diğer çalışma koşulları konusundaki ileri haklar ise ya toplu iş sözleşmeleri, ya bağitlanmış toplu iş sözleşmelerinin diğer işyerlerine teşmil edilmesi, ya da sendika dışında işyeri konseyleri ile işverenler arasında imzalanan anlaşmalarla işçi sınıfının çok daha geniş kesimlerine yaygınlaştırıldı. Sosyal devlet öncelikle işçi aristokratlarını değil, işçi sınıfının en alttakilerini korudu.

Emperyalist ülkenin devleti, sermayedarları ve işçi sınıfı arasındaki bu çıkar bütünlüğü, “sosyal ortaklık” olarak doğru bir biçimde formüle edilirken, çeşitli yapılanmalar ve anlaşmalarla da kurumsallaştırıldı. Çeşitli biçimlerde yönetime katılma uygulandı. Toplumsal anlaşmalar imzalandı. İşyeri konseyleri yaygınlaştırıldı. Ekonomik ve Sosyal Konsey benzeri yapılanmalar yaratıldı. “Sosyal diyalog” geliştirildi.

İşçi sınıfının büyük bölümü kapitalizm çerçevesinde hayatından memnun olduğu sürece (artık-değer sömürüsü olsa bile) alternatif ara-

yışına girmez. Emperyalist sömürü ve yağma devam ettiği sürece de işçi sınıfı kapitalizm çerçevesinde hayatından şu ya da bu ölçüde memnun olur. Emperyalist sömürünün, emperyalistler arası mücadeleyle azaldığı durumlarda milliyetçilik ön plana çıkar ve işçi sınıfı, kendi sermayedarlarıyla birlikte, emperyalist yağmadan pay almaya çalışır. Ancak emperyalist sömürünün az gelişmiş ülke halkları tarafından kalıcı bir biçimde geriletildiği durumlarda, emperyalist ülke işçi sınıfı kendi sermayedar sınıfıyla mücadeleye zorlanır.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde dönem dönem militan işçi eylemleri de görüldü. Ancak bu eylemlerin hemen hemen tamamı, kapitalizmin sınırları içinde ücretleri yükseltmeye, çalışma ve yaşama koşullarını düzeltmeye yönelikti. İşçi sınıfını ehlileştirme, evcilleştirme ve sistemle bütünleştirme girişimlerine tek tek sermayedarların direndiği koşullarda, burjuvazinin genel ve uzun vadeli çıkarlarını savunan devletler, gereken tavizleri verdi. Kapitalizm, emperyalist sömürü ve bir ölçüde de üretici güçlerde meydana getirdiği gelişme sayesinde, işçi sınıflarını geçmişte kendisinin attığı cehennemden kurtardı; kapitalist sistem içinde memnun kalacakları bir yaşam, güvence ve geleceğe ilişkin umut verdi. Kapitalizmin bireycileştirici ve yabancılaştırıcı etkisi nedeniyle ruh ve akıl sağlığını yitirenler için de bakım sağladı.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları bu süreçte evcilleştirilince, işçilerin desteğini almaya çalışan siyasal akımlar da reformistleşti, revizyonistleşti. 19. yüzyılın sonunda Alman işçi sınıfını kapitalizmin savunucusu haline getiren revizyonist Eduard Bernstein ve daha sonra Karl Kautsky değildi. Alman kapitalizmi Alman işçi sınıfına emperyalist sömürü sayesinde kapitalizm çerçevesinde sağladığı olanaklarla onları evcilleştirdi; evcilleşmiş işçilerin desteğini almak isteyen Alman Sosyal Demokrat Partisi de reformistleşti, revizyonistleşti. Avrupa işçi sınıflarını “melun Kautsky” aldatmadı; evcilleşmiş Avrupa işçi sınıfları, Marksist Kautsky'yi “melun” yaptı. Bu süreç, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin tümünde yaşandı.

Avrupa'nın yalnızca komünistleri kapitalizme ve emperyalizme karşı çıkmaya başladı.

Özellikle Fransa ve İtalya'da Komünist partileri,

– 1917 sonrasında Sovyetler Birliği'nin varlığına ve toplumsal yaşamda sağladığı başarılarına,

- Komünistlerin Almanya’da ve İtalya’da faşizme karşı verdikleri mücadeleye,
- II. Dünya Savaşı sırasında Fransa’nın, Belçika’nın ve İtalya’nın işgâline karşı sürdürdükleri özverili savaşa,
- Kızıl Ordu’nun Avrupa’yı Nazilerden kurtaran darbeyi indirmesine ve
- Fransa ve İtalya’da komünistlerin yerel yönetimlerdeki etkili ve başarılı çalışmalarına bağlı olarak, bir dönem burjuva demokrasisi içinde önemli başarılar elde ettiler.

Ancak bir süre sonra, faşizmin ve II. Dünya Savaşı’nın anıları unutulup, Soğuk Savaş’ın etkisi belirleyici olunca, bu güç aşınmaya başladı. Özellikle Sovyetler Birliği’nin ülke çıkarlarını ön planda tutan anti-demokratik davranışları (1953, 1956, 1968), komünist partilerini zayıflattı. Ayrıca, kapitalizmin Altın Çağı olarak nitelenen dönemde (kabaca 1945-1975) Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarında meydana gelen büyük iyileşme, işçilerin desteğini sürdürmek isteyen komünist partilerin saflarında yeni bir revizyonist akımı hâkim kıldı. Bernstein’in ve ardından Kautsky’nin revizyonist çizgisini geçmişte reddetmiş olan komünistler, emperyalist sömürü sayesinde kapitalist düzen içinde geçmişten çok daha iyi çalışma ve yaşama koşullarına kavuştukları için iyice evcilleşmiş olan işçi sınıflarının etkisiyle yeniden revizyonistleştiler. Avrupa komünizmi ve ardından, Sovyetler Birliği’nin yıkılması sonrasında yaşanan çöküş, bu süreci doğal sonuçlarına götürdü.

Sermayenin uluslararası düzeyde yoğunlaşmasında ve merkezileşmesinde geline yeni aşama, ulusötesi şirketleri ön plana çıkardı. Kârlarını daha da artırma güdüsü ve artan uluslararası rekabet, ulusötesi şirketlerin üretim birimlerini Çin Halk Cumhuriyeti’ne ve az gelişmiş ülkelere aktarmalarına neden oldu. Bu gelişme, emperyalist devletlerin vergi ve sosyal güvenlik primi kayıplarına yol açtı. Ekonomik durgunluk ve krizler de bu kayıpları daha da artırdı. Ulusötesi şirketlerin yeni politikaları ve krizler, emperyalist ülkelerde istihdam kayıplarına neden oldu. Bu durumda, ulusötesi şirketlere karşı anti-emperyalist mücadele, küreselleşme karşıtlarının uluslararası dayanışması ve mücadelesi gelişmedi. Tam tersine, emperyalist ülkelerin örgütlülük ve mücadele bilinci, kararlılığı ve azmi konusunda iyice gerilemiş olan işçi sınıfları,

kapitalist düzeni ve emperyalist sömürüyü daha fazla desteklemeye, devletleriyle ve sermayedar sınıflarıyla daha yakın bir işbirliği kurmaya başladılar.

19. yüzyılın ortalarına kadar kapitalizmin sonuçlarına, kapitalizmin yarattığı cehenneme ve sefâlete karşı mücadele eden işçi sınıfları, kapitalizmle uzlaştıkça sefilleşti; kapitalizmin mezar kazıcıları olarak düşünülenler, kapitalizmin payandalarna dönüştü. Bu konumda olanlar yalnızca işçi aristokrasileri, işçi sınıfının bazı kesim veya katmanları veya sendikalı işçiler değildir; işçi sınıflarının bütünüdür. Özellikle “sosyal refah devleti” uygulamaları, işçi sınıfı içinde katmanlara veya kesimlere göre bir ayırım yapmamakta, işçi sınıfının bütününe önemli destekler sağlamakta ve hatta özellikle de daha dezavantajlı konumda olan kesim ve bireyler için pozitif ayrımcılık yapmaktadır.

SONUÇ

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde halkın hemen hemen yüzde 90'ı işçi sınıfından, yaşamını işgücü satışıyla elde ettiği ücretle sürdüren insanlardan, işgücünü satmaya çalışan işsizlerden ve işgücünü geçmişte satarak yaşamını kazanmış emeklilerden oluşmaktadır.

Kapitalizm 19. yüzyılın ortalarına kadar bu insanlar için bir cehennem yarattı. İşçiler buna tepki gösterdiler, sistemi tehdit eden büyük bir potansiyel oluşturdular. Bu potansiyeli Karl Marx gördü. Burjuvazi de, özellikle 1848 devrimlerini yaşadktan sonra, bu potansiyel ile Marx'ın görüşlerinin bütünleşmesinin kapitalizm açısından yaratacağı hayati tehlikeyi kavradı.

Burjuvazi, kapitalist ülkelerdeki cehennemi, sömürge/yarı-sömürge/yeni-sömürge ülkelere ihraç etti. Kapitalistin kârının kaynakları çeşitlendi; tekel kârı ve yağma geliri, artık-değerden daha fazla önem kazandı.

Bu süreç, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarını evcilleştirdi. Avrupa Marksizmi de, reformistleşen işçi sınıfından aldığı desteği sürdürebilmek için, önce revizyonistleşti, sonra açıkça reformistleşti. Öyle ki, Rus Devrimi olmasaydı, Marksizm yalnızca toplumsal tarih uzmanlarının ilgi ve bilgi alanında kalacaktı.

Günümüzde kapitalizm insanlığı felâkete sürüklemektedir. Bu nedenle kapitalizme karşı mücadele yalnızca emeğin özgürleşmesi değil, aynı zamanda insanlığın ve dünyanın kurtuluşu mücadelesidir.

Ancak ne yazık ki emperyalist ülkelerin işçi sınıfları bu kurtuluş mücadelesinde yoktur.

Bazı ülkelerde dönem dönem saman alevi gibi yükselip sönen eylem dalgaları bir "devrimci durum"un habercisi değildir. Eylemci işçiler kapitalizme, sermayedar sınıfa ve hâтта tek tek sermayedarlara değil, hükümet politikalarına karşıdır.

Bu ülkelerin işçi sınıfları, kapitalizmin yarattığı cehennemi az geliş-

miş ülkelere ihraç ettikten sonra, kapitalist düzen içinde hayatlarından memnundur ve bu memnuniyeti sağlayan emperyalist sömürüyü ve kapitalizmi desteklemektedir.

Burjuvazinin İngiltere'de 160 yıldır, diğer ülkelerde 120-130 yıldır uyguladığı evcilleştirme politikaları incelenmeden, bazı ülkelerde hak kayıplarının bazılarına karşı ara sıra yükselen eylemlere "devrim beklentisi" içinde bakmak, yüzeyselliği aşamamaktır.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde de sınıflar vardır; burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki mücadele sürmektedir. Ancak bu mücadele, emperyalist sömürü ve işçi sınıfının kapitalizmi kabullendiği koşullarda, zengin evde efendi-uşak ilişkisi çerçevesinde yürümektedir. İngiltere'de 19. yüzyılın ikinci yarısında yürürlükte bulunan Efendi ve Uşaklar Yasası, günümüzdeki ilişkiyi doğru ifade etmektedir. Bu hiyerarşik ilişkiye bazı işçilerin tepkisini yumuşatmanın yolu ise "toplumsal ortak" ifadesinin yaygınlaştırılmasıdır. Gerçekte ise ortada "ortak" yoktur, "efendi" ile "uşak" vardır.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının bazıları ara sıra "gaza gelseler" bile, kapitalist düzen içinde burjuvazinin "demokrasi" adı altında uyguladığı hegemonyayı kabullenmişlerdir. Bu kabul, emperyalist sömürü sayesinde aktarılan ekonomik artığın bir bölümünün işçilere verilmesinin karşılığıdır.

Efendi-uşak ilişkisi her zaman sakın sürmez. Zengin efendinin imkânları çeşitli nedenlerle biraz daraldığında, uşağın hakları tartışma konusu olabilir. Böyle durumlarda uşak bazen efelenebilir; ancak hepsi o kadardır. Uşak uşaklığını, haddini bilir; biraz celallense bile haddini aşmaz, efendi-uşak ilişkisine başkaldırmaz, efendisine saygıda kusur etmez. Efendilik sistemine karşı çıkmak yerine, efendisinin zenginliğini artırarak kendi ücretini yükseltmeye çalışır. Efendi de, yüzyılların yöneticilik birikimi ve deneyimiyle, bu tehlikesiz ve geçici tepkileri hoşgörüle karşılar.

Bazı ülkelerde ara sıra gündeme gelen (ve bilimsel perspektiften yoksun bazılarını heyecanlandıran) eylemlerin özeti bu ilişkidir.

KAYNAKÇA

- Afanasyev, L. ve diğerleri, *The Political Economy of Capitalism*, Progress Publishers, Moscow, 1974.
- Amir, S., *Accumulation on a World Scale*, Vol. 1, MR Press, New York, 1974.
- Ananababa, W., *The Trade Union Movement in Nigeria*, 1969.
- Anderson, E., *Hammer or Anvil, The Story of the German Working-Class Movement*, Oriole Editions, New York, 1973.
- Archer, J. E., *Social Unrest and Popular Protest in England 1780-1840*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- Arzumanyan, A., *Dünya Kapitalizminin Bugünkü Buhranı*, Sol Yay., Ankara, 1966.
- Aspinall, A., *The Early English Trade Unions, Documents from the Home Office Papers in the Public Record Office*, The Batchworth Press, London, 1949.
- Austin, O. P., *Colonial Administration (1800-1900), Methods of Government and Development Adopted by the Principal Colonizing Nations in their Control of Tropical and Other Colonies and Dependencies*, U.S. Treasury Department, Bureau of Statistics, Washington, 1901.
- Bakû 1920, *Birinci Doğu Halkları Kurultayı*, Koral Yay., İstanbul, 1975.
- Baumgart, W., *Imperialism, The Idea and Reality of British and French Colonial Expansion, 1880-1914*, Oxford University Press, New York, 1982.
- Beaud, M., *A History of Capitalism*, MR Press, 2001.
- Belelyubsky, F. B., "The International Working-Class Movement and the Struggle Against Colonialism Prior to the Formation of the Comintern", U. Ulyanovsky, R. A. (ed.), *The Comintern and the East, the Struggle for the Leninist Strategy and Tactics in National Liberation Movements*, Progress Publishers, Moscow, 1979.
- Bergholm, T., *A Short History of SAK*, 2003.
- Bernstein, E., *Evolutionary Socialism*, 1899, www.marxists.org./reference/archive/berstein/works/1899/evsoc/index.htm.
- Birinci Doğu Halkları Kurultayı (1-7 Eylül 1920-Bakû)*, Kaynak Yay., İstanbul, 2007.
- Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakû 1920 (Belgeler)*, Kaynak Yay., İstanbul, 1999.
- Bordogna, L. -Cella, G. P. -Provasi, G., "Labor Conflicts in Italy Before the Rise of Fascism, 1881-1923: a Quantitative Analysis", Haimson, L. H. -Tilly, C., a. g. k., 1989.
- Boyd, S. *European Social Partnership Models – Issues for Scotland*, 2002: http://library.psa.org.nz/collection.
- Brizon, P., *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*, Onur Yay., Ankara, 1977.
- Brown, E. H. P. -Browne, M. H., *A Century of Pay, The Course of Pay and Production in France, Germany Sweden, the United Kingdom, and the United States of America, 1860-1960*, Macmillan, New York, 1968.
- Bry, G., *Wages in Germany 1871-1945*, Princeton University Press, Princeton, 1960.
- Bullock, A., *The Life and Times of Ernest Bevin, Vol. I, Trade Union Leader (1881-1940)*, Heineman, London, 1960.
- Burke, J., "Labour Pension Funds Linked to Arms Traders in Arms Shares Scandal", *The Observer*, 17 March 2002, society.guardian.co.uk/careers/story/0,7916,669399,00.html.
- Carew, A. ve diğ., *The International Confederation of Free Trade Unions*, Peter Lang, Bern, 2000.
- Cazes, S. -Boeri, T. -Bertola, G., *Employment Protection and Labour Market Adjustment in OECD Countries: Evolving Institutions and Variable Enforcement*, ILO Employment and Training Papers, No. 48, Cenevre, 1999.
- CBI/TUC, *The UK Productivity Challenge, CBI/TUC Submission to the Productivity Initiative*, November 2001: www.tuc.org.uk/economy/tuc-3928-f0.cfm?text=1.
- Clean Investment Campaign*, www.caat.demon.co.uk/clean.html.
- Cliff, T., "Economic Roots of Reformism", *Socialist Register*, 1957.
- Coats, D., *Pension Funds, Corporate Governance and Socially Responsible Investing in the United Kingdom*, Center for Working Capital, Working Paper No. 3, Washington, D. C., 2001.
- Cobden, J. C., *The White Slaves of England, Compiled from Official Documents (1860)*, reprint, Irish University Press, Shannon, 1971.
- Conan, Fischer (ed.), *The Rise of National Socialism and the Working Classes in Weimer Germany*, Berghahn Books, Oxford, 1996.
- Congress of the Peoples of the East, Bakû, September 1920, Stenographic Report*, New Park Pub., 1977.
- CPSU, *The Road to Communism, Documents of the 22nd Congress of the Communist Party of the Soviet Union (October 17-31, 1961)*, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1961.
- Crafts, N., "Living Standards", Crafts, N. -Gazeley, I. -Newell, A. (ed.), *Work and Pay in 20th Century Britain*, Oxford University Press, New York, 2007.
- Cronin, J. E., "Strikes and Power in Britain, 1870-1920", Haimson, L. H. -Tilly, C. (ed.), *Strikes, Wars, and Revolutions in an International Perspective, Strike Waves in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, Cambridge University Press, New York, 1989.
- Cumbers, A., *Contrasting Internationalisms: Developing International Solidarity in the British and Norwegian Trade Union Movements*, September 2003.
- Davies, I., *African Trade Unionism*, Penguin Books, 1966.
- Degras, J., *The Communist International 1919-1943 Documents, Vol. II, 1923-1928*, Oxford University Press, London, 1960.
- Desai, A. V., *Real Wages in Germany 1871-1913*, Oxford University Press, London, 1963.
- DFID-TUC, *Target 2015, Halving World Poverty*, London, 2002.
- Dobb, M., *Theories of Value and Distribution Since Adam Smith, Ideology and Economic Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- Drachkovitch, M. (ed.), *Yearbook of International Communist Affairs-1966*, The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Stanford University, Stanford, 1967.
- EFFAT, *Activity Report 2001-2004, Submitted at 2nd EFFAT Congress, Luxembourg, 19-20 May 2005*.
- Eironline, "Agreements Establish Pension Funds in Metalworking and Chemicals", www.eiro.eurofound.eu.int/prit/2001/11/inbrief/de0111201f.html.
- Eironline, "First Sectoral Agreement on Private Pensions Signed in Construction", www.eiro.eurofound.eu.int/prit/2001/04/inbrief/de0104216n.html.

- Eironline, "Revival of Alliance for Jobs unlikely at Present", www.eiro.eurofound.eu.int/print/2003/02/inbrief/de0302104n.html.
- Eironline, "Tripartite Agreement Establishes National Alliance for Jobs", www.eiro.eurofound.eu.int/print/1998/12/inbrief/de9812286n.html
- Eley, G., *Forging Democracy, The History of the Left in Europe, 1850-2000*, Oxford University Press, New York, 2002.
- Emmanuel, A., *Unequal Exchange, A Study of the Imperialism of Trade, with Additional Comments by Charles Bettelheim*, NLB, London, 1972.
- Engels, F., *The Condition of the Working-Class in England*, Penguin Classics, London, 1987.
- Eurofound, *Foundation Focus*, No. 8, June 2010.
- Eurofound, *Quality of Life in Europe, Perceptions of Living Conditions in an Enlarged Europe*, Ireland, 2004.
- European Commission Directorate-General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs, *The Regulation of Working Conditions in the Member States of the European Union Vol. 1, Comparative Labour Law of the Member States*, Belgium, 1999.
- European Commission Directorate-General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs, *Termination of Employment Relationships, Legal Situation in the Member States of the European Union*, Lüksemburg, 1997.
- European Commission, *Employment in Europe 2003*, Belgium, 2003.
- European Commission, *Employment in Europe 2010*, Belgium, 2010.
- European Commission, MISSOC.
- European Commission, *The Social Situation in the European Union-2003*, Belgium, 2004.
- European Commission, *The Social Situation in the European Union-2009*, Belgium, 2010.
- European Commission, *The Social Situation in the European Union-2004*, Belgium, 2005.
- Eurostat, *2010 Statistical Yearbook*.
- Eurostat, *Demography Report 2010, Older, More Numerous and Diverse Europeans*, Belgium, 2011.
- Eurostat, *European Social Statistics, Social Protection Expenditure and Receipts, Data 1994-2002*, Luxembourg, 2005.
- Fabian Colonial Bureau, *Domination or Co-Operation*, London, 1947.
- FNV Mondiaal, *Annual Report 2002*; www.fnv.nl/download.do/id/28393.
- Foreign and Commonwealth Office-TUC, *The Foreign and Commonwealth Office and Trade Unions Working Together*, 2003, London.
- Garnett, R., *Edward Gibbon Wakefield, The Colonization of South Australia and New Zealand*, London, 1848.
- Geary, D., "Nazis and Workers before 1933", *Australian Journal of Politics & History*, Vol. 48, Issue 1, March 2002.
- Geary, D., "Who Voted for the Nazis? Electoral History of the National Socialist German Workers Party", 1998; www.findarticles.com/p/articles/mi_m1373/is_n10_v48/ai_21207858/print.

- Goethem, G. v., "The International Federation of Trade Unions, 1919-1945", Carew, A. ve diğ., *The International Confederation of Free Trade Unions*, Peter Lang, Bern, 2000.
- Goetz, A., *Farewell to the Working Class, An Essay on Post-Industrial Socialism*, Pluto Press, London, 1997.
- Gough, I., *The Political Economy of the Welfare State*, Macmillan Press Ltd., Hong Kong, 1981.
- Grebing, H., *The History of the German Labour Movement, A Survey*, Oswald Wolff, London, 1969.
- Gündoğumunu Görmek, *Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakû 1920*, Sorun Yay., İstanbul, 2006.
- Hablemitoğlu, N., *Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası*, Otopsi Yay., İstanbul, 2001.
- Haimson, L. H. -Tilly, C. (ed.), *Strikes, Wars, and Revolutions in an International Perspective, Strike Waves in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, Cambridge University Press, New York, 1989.
- Harman, C., *A People's History of the World*, Verso, 2008.
- Herbig, R., *Notizen aus der Sozial-, Wirtschafts- und Gewerkschafts-geschichte vom 14. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, DGB, Dusseldorf, 1976.
- Hill, C., *The English Revolution, 1640*, Lawrence and Wishart Ltd., London, 1968.
- Hinton, J., *Labour and Socialism, A History of the British Labour Movement, 1867-1974*, Wheatsheaf Books, Sussex, 1986.
- Ho Chi Minh, "Report on the National and Colonial Questions at the Fifth Congress of the Communist International", www.marxists.org/reference/archive/ho-chi-minh/works/1924/07/08.htm.
- Hobsbawm, E., *Age of Extremes, The Short Twentieth Century 1914-1991*, Abacus, London, 1995.
- Hobsbawm, E., *The Age of Capital 1848-1875*, Charles Scribner's Sons, New York, 1975.
- Hobsbawm, E., *The Age of Empire, 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989.
- Hobsbawm, E., *The Age of Revolution, 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996.
- Hobsbawm, E. J., *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001.
- Hobsbawm, E. J., *Labouring Men, Studies in the History of Labour*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1964.
- Holthoon, F. v. -Linden M. v. d., *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940, Cilt 1*, E. J. Brill, 1988.
- Hunt, E. K., *History of Economic Thought: A Critical Perspective*, Wadsworth Pub. Com., Belmont, 1979.
- ICFTU, *Summary Report on Trade Union Development Co-operation to High Level Partnership Conference (Brussels - 19 November 2001)*, 2001.
- IGMetall, *Sosyal Devlet Harcamaları Karşılabilir mi, Sosyal Devlet Karşılıklarının İddiaları ve Sosyal Devlete İlişkin Reformların Toplumsal Dayanışma ile Finansmanı için Alternatif Öneriler*, Frankfurt am Main, 1996.
- ILO, *Application of International Labour Standards, Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations*.
- ILO, *Global Wage Report 2010-11, Wage Policies in Times of Crisis*, Geneva, Aralık

2010, s. 23-24.

ILO, *Key Indicators of the Labour Market*, <http://kilm.ilo.org>.

ILO, *Year Book of Labour Statistics 1951-1952*, Geneva, 1953.

ILO, *Year Book of Labour Statistics 1958*, Geneva, 1958.

ILO, *Year Book of Labour Statistics 1964*, Geneva, 1964.

ILO, *Year Book of Labour Statistics 1973*, Geneva, 1973.

ILO, *Year Book of Labour Statistics 1980*, Geneva, 1980.

İMF (International Metalworkers' Federation), *The Purchasing Power of Working Time 2008, An International Comparison*, 2008.

İMF, *International Comparison of Average Net Hourly Earnings in 1980, Based on Working Time Required for the Purchase of Various Consumer Items*, Geneva, 1981.

İMF, *International Comparison of Average Net Hourly Earnings in 1984, Based on Working Time Required for the Purchase of Various Consumer Items*, Geneva, 1985.

İMF, *International Comparison of Average Net Hourly Earnings in 1987, Based on Working Time Required for the Purchase of Various Consumer Items*, Geneva, 1988.

İMF, *International Comparison of Average Net Hourly Earnings in 2001, Based on Working Time Required for the Purchase of Various Consumer Items*, Geneva, 2002.

İMF, *International Comparison of Average Net Hourly Earnings in 2007, Based on Working Time Required for the Purchase of Various Consumer Items*, Geneva, 2008.

ITUC, *Annual Survey of Violations of Trade Union Rights*.

Kuczynski, J., *Nazi Yönetimi Altında İşçi Sınıfı ve Çalışma Koşulları*, Bilim Yay., İstanbul, 1979.

Kuczynski, J., *The Rise of the Working Class*, World University Library, 1967.

Lenin, "Imperialism and the Split in Socialism", *Collected Works, Vol. 23, August 1916-March 1917*, Progress Publishers, Moscow, 1977.

Lenin, "Imperialism, The Highest Stage of Capitalism, A Popular Outline", *Collected Works, Volume 22, December 1915-July 1916*, Progress Publishers, Moscow, 1977.

Leontyev, L., *A Short Course of Political Economy*, Progress Publishers, Moscow, 1968.

Liebig, G., "How the German Trade Unions Could Have Stopped Hitler", 1998; http://members.tripod.com/-american_almanac/woytins.htm.

LO, *Annual Report-2000*, 2001.

Loesch, A. v., *German Labour Banks in the Twenties*, Europaeische Verlagsanstalt, Frankfurt am Main, 1978.

Loesch, A. v., *The Bank for Gemeinwirtschaft*, Europaeische Verlagsanstalt, Frankfurt am Main, 1977.

Lorwin, V. R., *The French Labor Movement*, Harvard University Press, Cambridge, 1954.

Lovell, J. -Roberts, B. C., *A Short History of the T. U. C.*, Macmillan, 1968.

Mair, P., "Britain: Labour and Electoral Reform", Anderson, P. -Camiller, P., *Mapping the West European Left*, Verso, London, 1994, s. 138-139.

Marcuse, H., *One-Dimensional Man, Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*, Beacon, Boston, 1964.

Marx, K., *Capital*, Vol. I, Everyman's Library, London, 1967.

Marx, K. -Engels, F., *Selected Works*, Vol. 1, Progress Publishers, Moskoy, 1973.

Mayer, P. - Schwesshelm, E., *The Modernization of Industrial Relations in Germany -*

Trends and Perspectives, library.fes.de/fulltext/bueros/seoul/00919/00919.htm.

Mergner, G., "Solidarität mit den 'Wilden'? Das Verhältnis der deutschen Sozialdemokratie zu den afrikanischen Widerstandskämpfen in den ehemaligen deutschen Kolonien um die Jahrhundertwende", Holthoon, F. v. -Linden M. v. d., *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940, Cilt 1*, E. J. Brill, 1988.

Michael Urminsky (ed.), *Self-Regulation in the Workplace: Codes of Conduct, Social Labelling and Socially Responsible Investment*, ILO, 2001.

Ministry of Defence, *Defence Industrial Policy*, www.mod.uk/issues/industrial_policy/intro.htm.

Moran, T. H., *A Perspective from the MNE Declaration to the Present: Mistakes, Surprises, and Newly Important Policy Implications*, ILO, Geneva, 2007.

More, T., *Utopia*, Çan Yay., İstanbul, 1964.

Munck, R., *The New International Labour Studies, An Introduction*, Zed Books Ltd., Londra, 1988.

Ness, I. (ed.), *The International Encyclopedia of Revolution and Protest, 1500 to the Present*, Vol. II, Wiley-Blackwell, Singapore, 2009.

Nicholson, M., *The TUC Overseas, The Roots of Policy*, Allen and Unwin, Surrey, 1986.

Norad, *Annual Report 2001, 2002*.

Pelling, H., *A History of British Trade Unionism*, 4th Edition, Penguin Books, London, 1988.

Pendleton, A. -Poutsma, E. -Ommeren, J. v. -Brewster, C., *Employee Share Ownership and Profit-Sharing in the European Union*, Eurofound, Ireland, 2001.

Ponomarev, B. N. ve diğ., *The International Working Class Movement, Problems of History and Theory, Vol. 6, The Working-Class Movement in the Developed Capitalist Countries After the Second World War (1945-1979)*, Progress Publishers, Moscow.

Ponomarev, B. N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moscow, 1981.

Ponomarev, B. N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, Vol. 5, The Builder of Socialism and Fighter Against Fascism*, Progress Publishers, Moscow, 1985.

Ponomarev, B. N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, Vol. 4, The Socialist Revolution in Russia and the International Working Class (1917-1923)*, Progress Publishers, Moscow, 1984.

Ponomarev, B. N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Vol. 1, The Origins of the Proletariat and Its Evolution as a Revolutionary Class*, Progress Publishers, Moscow, 1980.

Pons, S. -Service, R. (ed.), *A Dictionary of 20th-Century Communism*, Princeton University Press, Princeton, 2010.

Poole, M., "The United Kingdom: Financial Participation - The New Productivity Instrument of Employers?" Vaughan-Whitehead, D. ve diğerleri (ed.), *Workers' Financial Participation, East-West Experiences*, ILO, 1995, Geneva.

Pospielovsky, D., *Russian Police Trade Unionism, Experiment or Provocation?*, London School of Economics and Political Science, London, 1971.

Poutsma, E., *Recent Trends in Employee Financial Participation in the European Uni-*

- on, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Ireland, 2001.
- Ramsay, Robin, "The Influence of Intelligence Services on the British Left", Lobster, 1996, www.lobster-magazine.co.uk/articles/rrtalk.htm.
- Rude, G., *The Crowd in History, A Study of Popular Disturbances in France and England, 1730-1848*, John Wiley and Sons Inc., New York, 1964.
- Rude, G., *The Crowd in the French Revolution*, Oxford University Press, Oxford, 1967.
- Russell, B., *Freedom versus Organization 1776 - 1914*, Unwin Books, London, 1965.
- Russell, B., *German Social Democracy*, George Allen and Unwin Ltd., London, (1. bas-ki, 1896) 1965.
- Saville, J., "Britain: Internationalism and the Labour Movement Between the Wars", Holthoon, F. v. -Linden, M. v. d. (ed.), *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Cilt II, E. J. Brill, Leiden, 1988.
- Schuster, D., *Chronologie der deutschen Gewerkschaftsbewegung von den Anfängen bis 1918*, FES, Bonn, 2000.
- Schuster, D., *The German Trade Union Movement*, DGB, Göttingen, 1985.
- Schuster, D., *The German Labour Movement*, DGB, 1973.
- Semmel, B., *Imperialism and Social Reform, English Social-Imperial Thought, 1895-1914*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1960.
- Sewell, R., *Germany, From Revolution to Counter-Revolution*, Fortress Books, London, 1988.
- Sewell, R., *In the Cause of Labour, A History of British Trade Unionism, 1792-2003*, Wellred Pub., 2003.
- Shorter, E. -Tilly, C., *Strikes in France, 1830-1968*, Cambridge University Press, London, 1974.
- SOHYO, *This is SOHYO (The General Council of Trade Unions of Japan) Japanese Workers and Their Struggles-1967*, Tokyo, 1967.
- Staar, R. F. (ed.), *Yearbook on International Communist Affairs-1985*, Hoover Institution Press, Stanford University, Stanford, 1985.
- Sweezy, P., *The Theory of Capitalist Development, Principles of Marxian Political Economy*, Monthly Review Press, 1968.
- Taft, P., "Germany", Galenson, W. (ed.), *Comparative Labor Movements*, Russell and Russell, 1968.
- Thane, P., "The 'Welfare State' and the Labour Market", Crafts, N. -Gazeley, I. -Newell, A. (ed.), *Work and Pay in Twentieth-Century Britain*, Oxford University Press, Norfolk, 2007.
- Thompson, E. P., *The Making of the English Working Class*, Victor Gollancz Ltd., London, 1965.
- Tichelman, F., "Socialist 'Internationalism' and the Colonial World, Practical Colonial Policies of Social Democracy in Western Europe Before 1940 with Particular Reference to the Dutch SDAP", Holtman, F. v. -Linden, M. v. d., *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Cilt I, E. J. Brill, Leiden, 1988.
- TUC Partnership Institute, *Partners for Progress: Winning at Work*, TUC, (tarihsiz), London.
- TUC, *General Council Report - Congress 1997*: www.tuc.org.uk/congress/tuc-2032-

- fO. cfm.
- TUC, *General Council Report, Building for the Future, Trades Union Congress 1987*, London, 1987.
- TUC, *General Council Report, Trades Union Congress 1989*, London, 1989.
- TUC, *General Council Report, Trades Union Congress 1992, Working for Full Employment*, London, 1992.
- TUC, *General Council Report-Congress 2003*, Britain at Work, London, 2003.
- TUC, *Report of 100th Annual Trades Union Congress held in the Opera House, Blackpool (September 2nd to 6th 1968)*, London, 1968.
- TUC, *Report of 97th Annual Trades Union Congress held in the Dome Brighton (September 6th to 10th 1965)*, London, 1965.
- TUC, *Report of 98th Annual Trades Union Congress held in the Opera House, Blackpool (September 5th to 9th 1966)*, London, 1966.
- TUC, *Report of 99th Annual Trades Union Congress held in the Dome, Brighton (September 4th to 8th 1967)*, London, 1967.
- TUC, *Report of Proceedings at the 57th Annual Trades Union Congress held at Scarborough*, London, 1925.
- TUC, *Report of Proceedings at the 59th Annual Trades Union Congress held at Edinburgh (September 5th to 10th 1927)*, London, 1927.
- TUC, *Report of Proceedings at the 60th Annual Trades Union Congress Held at Swansea*, London, 1928.
- TUC, *Report of Proceedings at the 61st Annual Trades Union Congress Held at Belfast*, London, 1929.
- TUC, *Report of Proceedings at the 77th Annual Trades Union Congress held at Blackpool*, London, 1945.
- TUC, *Report of Proceedings at the 78th Annual Trades Union Congress held at Brighton (October 21st to 25th 1946)*, London, 1946.
- TUC, *Report of Proceedings at the 79th Annual Trades Union Congress held at Southport (September 1st to 5th 1947)*, London, 1947.
- TUC, *Report of Proceedings at the 80th Annual Trades Union Congress held at Margate (September 6th to 10th 1948)*, London, 1948.
- TUC, *Report of Proceedings at the 82nd Annual Trades Union Congress held at Dome Brighton (September 4th to 8th 1950)*, London, 1950.
- TUC, *Report of Proceedings at the 88th Annual Trades Union Congress held at the Dome Brighton (September 3 to 7, 1956)*, London, 1956.
- TUC, *Report of Proceedings at the 89th Annual Trades Union Congress held at the Opera House Blackpool (September 2 to 6, 1957)*, London, 1957.
- TUC, *Report of Proceedings at the 90th Annual Trades Union Congress held at the Pavilion Theatre Bournemouth (September 1 to 5, 1958)*, London, 1958.
- TUC, *Report of Proceedings at the 91st Annual Trades Union Congress held at the Opera House Blackpool (September 7 to 11, 1959)*, London, 1959.
- TUC, *Report of Proceedings at the 93rd Annual Trades Union Congress held at the Guildhall Portsmouth (September 4 to 8, 1961)*, London, 1961.
- TUC, *Report of the 95th Annual Trades Union Congress held in the Dome at Brighton (September 2nd to 6th 1963)*, London, 1963.

- UBS, *Prices and Earnings, A Global Purchasing Power Comparison*, Zurich, 2010.
- Ulandssekretariatet LO/FTF Council, *Annual Report 2001*, Copenhagen, 2002.
- Ulyanovsky, R. A. (ed.), *The Comintern and the East, the Struggle for the Leninist Strategy and Tactics in National Liberation Movements*, Progress Publishers, Moscow, 1979.
- UNCTAD, *World Investment Report*.
- United States Social Security Administration, *Social Security Programs Throughout the World-1975*, Washington, D. C., 1976.
- United States Social Security Administration-ISSA, *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2010*.
- Unity Trust Bank, *Report & Accounts 2003, Supporting You So You Can Support Others*, 2004: www.unity.uk.com.
- Unwin, C., *The Hungry Forties, Life Under the Bread Tax, Descriptive Letters and Other Testimonies From Contemporary Witnesses*, T. Fischer Unwin, London, 1904.
- US Department of the Treasury, Office of the Under Secretary for International Affairs, *2002 Report to Congress on Labor Issues and the International Financial Institutions*, 2003.
- Varga, E., *20. Yüzyıl Kapitalizmi*, Köprü Yay.
- Visser, J., *European Trade Unions in Figures*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Boston, 1989.
- Waddington, J. -Hoffmann, R., "Trade Unions in Europe: Reform, Organisation and Restructuring", Waddington, J. -Hoffman, R. (ed.), *Trade Unions in Europe, Facing Challenges and Searching for Solutions*, ETUI, Brussels, 2000, s. 49.
- Warneck, W., *Strike Rules in the EU27 and Beyond, A Comparative Overview*, ETUI-REHS, Brussels, 2007.
- Webb, S. -Webb, B., *The History of Trade Unionism*, New York, 1965.
- Wick, I., *Workers' Tool or PR Ploy? A Guide to Codes of International Labour Practices*, FES, 2003.
- Wrigley, C., "Industrial Relations", Crafts, N. -Gazeley, I. -Newell, A. (ed.), *Work and Pay in 20th Century Britain*, Oxford University Press, New York, 2007.
- Yol-İş Sendikası, *5. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Türkiye Sendikacılık Hareketi 1992-1995*, Ankara, 1995.